

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної

Кафедра вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**«ІНТЕРАКТИВНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ХУДОЖНЬО-
ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ»**

Студентки 2 курсу МАСМЗ групи
Освітньої програми Середня освіта.
Музичне мистецтво. Художня культура.
Спеціальність 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Калінської Яни Юрївни

Науковий керівник: **Кушнір К.В.**
канд. пед. наук, старший викладач

Розширена шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ У ЄДНОСТІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ	10
1.1. Аналіз базових понять дослідження	10
1.2. Наукові підходи до розв’язання проблеми інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів.....	28
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ОБГРУНТОВАНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	36
2.1. Специфіка використання інтерактивних педагогічних технологій з метою художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів	36
2.2. Обґрунтування педагогічних умов використання інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи.....	46
2.3. Порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту.....	53
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Набуття вітчизняною системою освіти загальноєвропейських рис зумовлює пошук інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів, які будуть упроваджуватися вчителями музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Саме обґрунтування і використання таких технологій покращить ефективність освітнього процесу, сприяє підвищенню якості музичної освіти та художньо-естетичному вихованню дітей.

Шкільна мистецька освіта гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток особистості. Вона має сформувати в учнів прагнення до художньо-творчої самореалізації, підготувати підрастаюче покоління до активної участі у соціокультурному житті, до подальшої художньо-естетичної самоосвіти й духовного самовдосконалення. Саме мистецька освіта є посередником між суспільно значущим культурним надбанням і особистими цінностями людини, які детермінують її світоглядні орієнтації, визначають художні інтереси та потреби, естетичні смаки й ідеали. Тому застосування вчителями інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів сприятиме використанню підрастаючим поколінням мистецтва у подальшому житті, відкриє вікно у світ художніх цінностей, розширить горизонти розуміння культур усіх народів, країн та епох.

Питання важливості художньо-естетичного розвитку школярів знайшли своє відображення у Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, положеннях Державного стандарту початкової, базової й повної середньої освіти, програмі “Основні орієнтири виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України”, Концепції Нової української школи та ін.

Теоретична і практична значущість, комплексність проблеми шкільної мистецької освіти, впровадження технологій художньо-естетичного розвитку особистості зумовили широту й інтенсивність її розробки. У сучасній психолого-педагогічній науці є цілий ряд досліджень, присвячених теорії

педагогічних технологій загалом (Я. Коменський, І. Песталоцці, К. Ушинський, С. Шацький, А. Макаренко, Ш. Амонашвілі та ін.); вивченню особистісно орієнтованих, зокрема інтерактивних освітніх технологій (В. Беспалько, І. Бех, В. Гульчевська, Г. Ібрагімов, М. Кларін, О. Пошетун, В. Фоменко, І. Якиманська)[1;2;3;6;7;18;35;54;77].

Українські вчені досліджують основи використання педагогічних технологій в умовах підготовки вчителів до естетичного виховання школярів (О. Кутова), застосування естетотерапії (О. Федій), музикотерапії (Г. Локарева), комп'ютерних технологій на уроках музичного мистецтва (Н. Новікова, О. Базелюк) [4;18;45;64].

Дослідники Б. Брилін, А. Козир, Л. Куненко, О. Лобова, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Пляченко, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський активно працюють у напрямку теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки сучасних інтерактивних музично-педагогічних технологій [9;17;24;36;36;37;46;47;48;49;68]. Разом з тим, існує необхідність ширшого теоретичного обґрунтування доцільності використання інтерактивних технологій у музичній освіті молодших школярів, а також розробка і практичне впровадження технологій із інтерактивом, які забезпечували б ефективність музичного виховання учнів початкових класів у процесі опанування ними шкільного курсу музичного мистецтва.

Аналіз психологічної та педагогічної літератури засвідчує, що накопичено певний досвід художньо-естетичного виховання школярів, однак є потреба в оновленні змісту шкільної мистецької освіти, обґрунтуванні педагогічних умов використання інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку молодших школярів у сучасних умовах.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена також рядом *суперечностей* між: новою “суб’єкт-суб’єктною” парадигмою освіти, яка передбачає інтеракцію, педагогічну взаємодію вчителя й учня та реальним станом практики навчання дітей; дидактичними можливостями інтерактивних технологій художньо-естетичного навчання і виховання та поки що

недостатнім рівнем їх реалізації в закладах загальної середньої освіти.

Отже, актуальність та педагогічна значущість проблеми, недостатній рівень її розробленості, виявлені суперечності зумовили вибір теми нашого дослідження: **“Інтерактивні педагогічні технології художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи”**.

Мета дослідження – визначити та дослідити педагогічні умови використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти.

Задачі дослідження:

1. Проаналізувати стан проблеми використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів в педагогічній теорії і практиці.

2. Уточнити зміст інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів.

3. Розробити педагогічні умови використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи.

4. Експериментально перевірити в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) ефективність розроблених педагогічних умов використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи.

Об’єкт дослідження – процес художньо-естетичного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови використання інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи.

Методологічною основою дослідження є: психолого-педагогічні теорії ефективного розвитку особистості в процесі навчання (Л. Виготський, В. Давидов, М. Данілов, Л. Занков, І. Лернер, М. Скаткін); філософські, психологічні і педагогічні концепції, що розкривають сутність і соціальну

значущість творчості як основи розвитку особистості (М. Бердяєв, Д. Богоявленська, А. Кочетов, К. Ушинський та ін.); ідеї гуманізації та гуманітаризації навчання і виховання (Ш. Амонашвілі, П. Каптерєвта ін.); дослідження ефективних технологій навчання і виховання учнів (В. Беспалько, М. Кларін та ін.); основні теоретичні положення особистісно орієнтованого, інтерактивного підходу в освіті (І. Бех, Е. Бондаревська, Л. Кулікова, В. Серіков, І. Якиманська та ін.).

Для досягнення мети та вирішення задач дослідження використано такі **методи:**

– *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння й узагальнення для уточнення теоретичних засад проблеми;

– *емпіричні*: діагностичні (педагогічне спостереження, анкетування, бесіди, вивчення результатів діяльності) та експериментальні (констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту) з метою перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи;

– *методи математичної статистики* для кількісного і якісного аналізу та перевірки достовірності результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

вперше науково обґрунтовано педагогічні умови використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи в освітньому процесі ЗЗСО;

уточнено зміст поняття “інтерактивні педагогічні технології художньо-естетичного розвитку учнів”;

подальшого розвитку набули положення щодо сукупності педагогічних умов використання інтерактивні технології художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи (здійснення індивідуального підходу до учнів; забезпечення суб’єкт-суб’єктної взаємодії між усіма учасниками освітнього

процесу; комплексного застосування інтерактивних технологій як цілісної сукупності дидактичних, психологічних і методичних процедур).

Практичне значення одержаних результатів полягає у систематизації та впровадженні: методик вивчення музично-пізнавальних інтересів молодших школярів, обґрунтованих педагогічних умов використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи в освітньому процесі ЗЗСО.

Розроблені матеріали можуть бути використані заступниками директорів з НВР, учителями музики, класними керівниками закладів загальної середньої освіти.

Теоретичні положення та практичні рекомендації **впроваджено** в освітній процес загальноосвітньої школи I – III ступенів №7 імені Віктора Пастуха міста Бердичева Житомирської області, спеціалізованої загальноосвітньої школи I – III ступенів №8 з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів міста Бердичева Житомирської області.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження обговорювалися на Всеукраїнській науково-краєзнавчій конференції із міжнародною участю "Постаті землі Житомирської" (Житомир, 2015), Всеукраїнській науково-практичній конференції з Міжнародною участю молодих учених та студентів "Музичне мистецтво і освіта: досвід та інноваційні шляхи розвитку" (Вінниця, 2019), науково-практичній конференції викладачів і студентів "Актуальні питання мистецької освіти та виховання" (Вінниця, 2020), Міжнародній студентській науковій конференції "Наука сьогодні: від досліджень до стратегічних рішень" (Івано-Франківськ 2020), III Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції "Мистецька освіта очима молодого науковця" (Ніжин, 20 листопада 2020 року), педагогічній раді загальноосвітньої школи I – III ступенів №7 імені Віктора Пастуха міста Бердичева Житомирської області (протокол №5 від 27 листопада 2020 року).

Публікації. *Результати дослідження відображено у публікаціях:*

1. Калінська Я.Ю. Внесок Миколи Леонтовича в музичну культуру України: український Бах / Я.Ю. Калінська // Наука сьогодення: від досліджень до стратегічних рішень : матеріали Міжнародної студентської наукової конференції (Т.3) (Івано-Франківськ, 25 вересня 2020 р.) –Івано-Франківськ: Міжнародна наукова ліга, 2020. – С. 102 – 105.
2. Калінська Я.Ю. Психолого-педагогічні аспекти використання інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку молодших школярів / Я.Ю. Калінська //Актуальні питання мистецької освіти та виховання : збірник матеріалів науково-практичній конференції викладачів і студентів кафедри вокально-хорової підготовки теорії та методики музичної освіти (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 16 квітня 2020 р.) / за ред. Т.В. Белінської ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв – Вінниця: ТОВ ”ТВОРИ“, 2020. – С. 61 – 66.
3. Калінська Я.Ю. Розвиток української музичної культури кінця ІХХ початку ХХ століття : історичний аспект / Я.Ю. Калінська // Наука сьогодення: від досліджень до стратегічних рішень : матеріали Міжнародної студентської наукової конференції (Т.3) (Івано-Франківськ, 25 вересня 2020 р.) – Івано-Франківськ: Міжнародна наукова ліга, 2020. – С. 107 – 111.
4. Калінська Я.Ю. Теоретичні засади розробки інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів у єдності навчання і виховання / Я.Ю. Калінська // Музичне мистецтво і освіта: досвід та інноваційні шляхи розвитку : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної з Міжнародною участю молодих учених та студентів (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 20 – 21 листопада 2019 р.) / за ред. Т.В. Белінської ;

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2019. – С. 229 – 303.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (77 найменувань), 6 додатків на 16 сторінках. Загальний обсяг дипломної роботи становить 107 сторінок. Основний зміст викладено на 75 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 2 рисунки.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ У ЄДНОСТІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

1.1. Аналіз базових понять дослідження

У педагогічну практику універсальний термін “технологія” стійко увійшов разом із виникненням необхідності наукового обґрунтуванням закономірностей пошуку оптимальної сукупності методів і засобів організації освітнього процесу, цілеспрямованого впливу на особистість учня, що характеризують майстерність педагога, подібну до мистецької діяльності [35].

Освітні технології складають сьогодні цілу галузь педагогічної науки, осмислюється технологічний підхід в освіті, підлягають опису та аналізу найпоширеніші вітчизняні та зарубіжні технології, обґрунтовуються авторські технології, фокусується арсенал технологій викладання окремих предметів у школі [35;54].

Сучасні представники педагогічної науки розглядають поняття технології у дидактичному (В. Безпалько, С.Гончаренко, О. Савченко) та виховному (І. Бех, А. Колеченко, О. Кутова, Г. Селевко, Н. Шуркова) аспектах, відносять їх до організаційно-методичного інструментарію дидактичного або виховного процесу, який включає різноманітні методи педагогічного впливу, засоби й прийоми спілкування педагога з учнями, акцентуючи його діалогічні, рефлексивні, емоційно-оціночні й вольові якості [7;16;35].

Вважаємо за необхідне зробити ретроспективний аналіз дефініції “технологія”. Термін технологія (від грец. *techne* – мистецтво, майстерність; *logos* – наука, закон) став більш вживаним наприкінці XVIII століття в період бурхливого розвитку промисловості, під час якого відбувається поступовий перехід до машинного виробництва. Тривалий процес переробки сировини на

кінцеву продукцію, з розподілом цього процесу на окремі етапи, технологічні складові, ускладнення способів обробки продукту з регламентуванням, конкретизацією всіх етапів циклу виробництва, заходів та дій і є технологією. Технологія – це комплексні знання про методи, засоби впровадження виробничих процесів, у результаті яких відбувається якісна зміна, трансформування, модифікування оброблюваних об'єктів [56, с. 18 – 19].

Отже, технологія, у первинному своєму значенні – це сукупність прийомів, що застосовуються у будь-якій справі, майстерності, мистецтві. Технологія – це спосіб реалізації людьми конкретного складного процесу з розподілом його на систему послідовних взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються більш менш стандартно і мають на меті досягнення високої ефективності. Насамперед вона виступає як процес, що своєю характерною ознакою має впорядкованість і організованість всіх дій, етапів виробництва; хаотичність та стихійність дій для неї не властива [56, с. 18 – 19].

Подальший аналіз виробничих технологій призводив до їх удосконалення. З другої половини ХІХ ст. з'являються перші наукові дискурси про технологізацію процесу навчання. У кінці ХХ ст. поширення набувають інформаційні технології, з'являються інноваційні технології навчання, тому в педагогіці обґрунтованим є вживання терміну навчальна технологія. Прагнення розробки ефективного, єдиного, загального підходу в навчанні, що сприяв би досягненню високих його результатів, не залишає вчених усього світу [56, с. 19].

Навчальна технологія – це упорядкована сукупність дій і операцій, послідовність яких забезпечує цілісну систему управління навчальною діяльністю учнів з метою набуття ними чітко визначеного результату. В українській педагогіці цей термін поширився з 90-х років минулого століття, хоча в світовій педагогіці він відомий давно [54;56, с. 18 – 19].

Технологія навчання – системна категорія, структурними складовими якої є цілі та зміст навчання, засоби педагогічної взаємодії, організація навчального процесу, результати діяльності, ґрунтуючись на яких вчителі мають зробити

освітній процес дієвим, результативним та ефективним. По-перше, технологія навчання – це сукупність методів і засобів обробки, подання, зміни і пред'явлення навчальної інформації, по-друге, це наука про засоби впливу вчителя на учнів у процесі навчання з використанням необхідних технічних або інформаційних засобів. У технології навчання зміст, методи і засоби навчання є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Сьогодні часто використовуються поняття: педагогічна технологія, технологія навчання, освітня технологія, що є синонімами терміну educational technology (англ.) [54; 56].

Аналіз стану проблеми виникнення і розвитку технологій навчання у світовій освіті дозволив виділити три стадії цього процесу, кожна з яких має свої суттєві ознаки. Перша стадія (1920 – 1960 рр.) характеризується виникненням і запровадженням програмованого навчання – дидактичної системи з програмованим контролем навчальної діяльності учнів. Друга стадія (1960 – 1980 рр.) характеризується впровадженням у навчальний процес ще недосконалих на той час комп'ютерів; вивчається значення, суть програмованого навчання, важливість та доцільність застосування програмованого навчання під час вивчення окремих дисциплін, створюються навчальні телевізійні фільми з навчальних дисциплін. У цей період був започаткований діалог з проблем індивідуалізації та персоніфікації навчання. Цей етап характеризується вивченням, розробкою та застосуванням принципів оптимізації освітнього процесу [56, с. 20].

Третя стадія (90 рр. ХХ століття) вирізняється тим, що педагогічна технологія вже не є другорядною в обслуговуванні та супроводі процесу навчання. Відтепер їй притаманна головна роль в організації цього процесу, виборі методів, засобів та змісту навчання, засобів педагогічної взаємодії, прогнозованого, спланованого результату діяльності у відповідності з конкретною педагогічною технологією навчання, що використовується. Таким чином, ретроспективний аналіз показує, що педагогічна технологія пройшла шлях від другорядної до головної, визначальної ролі в організації навчального процесу [56, с. 20].

Проаналізувавши визначення понять технологія навчання та педагогічна технологія, можна зробити висновок, що поступово відбувається зміна змісту від поняття технології в освіті – до поняття технології освіти. Поступово проходить процес переосмислення педагогічної технології як педагогічної системи.

Аналізуючи наукову літературу, помічаємо, що під технологізацією навчання вчені розуміють, перш за все, застосування технічних засобів у навчанні, за рахунок цього – підвищення ефективності, результативності процесу оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Запровадження технічних засобів навчання в навчальний процес сприяє індивідуалізації процесу навчання, дозволяє враховувати рівень підготовленості учнів, їхні інтереси, потреби, дає можливість зробити пізнавальну діяльність учнів більш самостійною, дослідницькою. Також застосування технічних засобів навчання розширює міждисциплінарні зв'язки в навчанні, збільшує мобільність освітнього процесу, посилює мотивацію до навчання, стимулює учнів до самовдосконалення, до самоосвіти. Надалі під технологізацією навчання почали розуміти саме технологічну побудову освітнього процесу: розподілення процесу навчання на систему певних, пов'язаних один з одним, послідовних етапів, з чіткою регламентацією кожного, запланованим очікуваним результатом у навчанні, можливістю повторити застосування даної технології в подібних навчальних умовах, обов'язково з досягненням високої ефективності, дієвості освітнього процесу [24;35;53;54;56;62].

Багато авторів не розділяють педагогічні технології на дидактичні та виховні, а інтерпретують їх у цілісному освітньому сенсі (В. Гузєєв, М. Кларін, А. Нісімчук, О. Пехота), наголошуючи на тому, що технології навчання мають допомагати вчителю вирішувати цілісні освітні завдання через організацію системи оптимальних дій учителя й учнів, їхнє спілкування та взаємодію, отже й мають водночас і виховний вплив. В. Беспалько трактує її як реалізацію проекту діяльності учня, опосередкованого особистістю конкретного вчителя, його технікою:

“технологія – це змістовна техніка реалізації навчального процесу” [35].

Технологія навчання, як уточнює зміст дидактичної технології О.Пехота, “відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах визначеного предмета, теми, питання й у межах цієї технології. Вона близька до окремої методики” [35]. На взаємозв’язку явищ педагогічної технології та методики навчання наголошував і С. Гончаренко [16;35].

Педагогічна технологія спрацьовує як: наука; система методів, засобів, принципів, застосовуваних у навчанні; реальний процес навчання. Будь-яка педагогічна технологія має відповідати певним вимогам щодо: концептуальності, системності, керованості, ефективності, відтворюваності [56; с. 22].

Отже, поняття методика і технології частково збігаються, але повністю не ототожнюються. Педагогічна технологія передбачає чітку постановку цілей і завдань, наукове проектування способів і умов досягнення результатів, їх поетапну реалізацію, вимірювання, оцінювання.

Оволодіння педагогічною технологією полягає в інтеграції всіх елементів системи у короткому (або тривалому) акті педагогічного впливу, який складається з трьох функцій: ініціювання активності суб’єкта, озброєння його способами діяльності, стимулювання індивідуального вибору [35].

Як зазначають дослідники, педагогічна технологія передбачає гнучке управління навчальною діяльністю учнів, а не жорстке авторитарне керування. Саме управляти, а не керувати, адже керують людьми, а управляють цілісними і складними системами. Управління передбачає наявність у педагогічній системі двох узгоджених підсистем (учитель – учні), між якими налагоджений не лише прямий, а й зворотній зв’язок – підстава для корекції прямого зв’язку.

Узагальнюючи діапазон підходів та дефініцій [35;53;54;56;62], можна сконцентрувати визначення поняття “педагогічні технології” у таких основних положеннях: *педагогічна технологія – це спроектований інтегративний*

спосіб організації освітнього процесу, спрямований на оптимальне досягнення дидактичних і виховних цілей, що передбачає системне планування та управління вирішенням педагогічних проблем; технологія охоплює людські ресурси (вчителя й учнів – як суб'єктів освіти), інтелектуальні ресурси (знання та ідеї), технічні ресурси (засоби і прийоми організації освітньої діяльності, зокрема аудіовізуальні, мультимедійні); особливість педагогічної технології полягає в нерозривності дій педагога та учнів, забезпеченні постійного зворотного зв'язку.

Ще одним із базовим поняттям нашого дослідження є інтерактивні технології навчання. Термін “інтерактивна педагогіка” відносно новий, його запровадив у 1975 році німецький дослідник Ганс Фріц. Інтерактивність у навчанні можна трактувати як здатність до взаємодії, перебування в режимі бесіди, діалогу, дії, усі учасники яких є рівноправними суб'єктами. Інтерактивні технології навчання відносяться до активної моделі навчання. Як відомо, особливостями пасивної моделі навчання є пасивність суб'єктів навчання в освітньому процесі з одночасною активністю навчального середовища. Активна модель ж навчання передбачає активність учнів при відносній пасивності навчального середовища. Вчитель стимулює пізнавальну діяльність, ініціативність, самостійність школярів. Знання в класі народжуються завдяки ефективній, паритетній взаємодії, співпраці всіх учасників освітнього процесу [56, с.21 – 22].

Сучасні вітчизняні вчені вивчали різні аспекти інтерактивного навчання. Зокрема, інноваційні технології навчання, в тому числі інтерактивні (І. Дичківська [18], Л. Пироженко [56], О. Пометун [54]); інтерактивне навчання педагогів в умовах післядипломної освіти (А. Козир [24]); управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес закладу загальної середньої освіти (Н. Новикова, Т. Строгаль [45;59]); застосування інтерактивних технологій навчання в початковій школі (Т. Завадська [20]); особливості застосування інтерактивних технологій навчання на уроках математики (Н. Руденко[56]) та ін. Всі ці дослідження утворюють цілісну

сукупність, яка свідчить про багатовимірність проблеми інтерактивного навчання. На перетині деяких досліджень знаходиться тема нашого наукового пошуку і це спонукало нас до вивчення проблеми застосування інтерактивного навчання на уроках математики в початковій школі.

Терміни інтерактивне навчання, інтерактивні методи навчання, інтерактивні технології навчання набули поширення в Україні наприкінці ХХ століття. Слово інтерактив походить від англійського слова "interact", де "inter" означає – взаємний, "act" – діяти, що сьогодні вже увійшло в повсякденний ужиток. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу [56, с.25].

У наукових дискурсах поняття інтерактивне навчання тлумачиться вченими неоднозначно, і своїм існуванням завдячує розвитку інформаційно комунікаційних технологій, мережі Internet, використанню у навчальному процесі сучасних технічних засобів навчання. Застосування інтерактивних технологій навчання відбувалося спочатку у навчанні дорослих людей, оскільки найбільшою мірою відповідає психологічним особливостям і педагогічним закономірностям навчання дорослої людини. При активному процесі навчання дорослий є суб'єктом навчальної діяльності, вступає в діалог з викладачем, бере активну участь у пізнавальному процесі, виконуючи при цьому творчі, пошукові, проблемні завдання, активно працює в парі, групі. Отже, в більш широкому розумінні поняття інтерактивне навчання – це навчання на основі взаємодії однієї людини з іншою в режимі діалогу; до процесу долучають і взаємодію з комп'ютером або іншими технічними засобами [53;54;56, с. 25 – 26].

Згодом відбувся поступовий перехід до застосування інтерактивного навчання в школі, зокрема і початковій, оскільки вчитель стає не єдиним джерелом знань, він передає ініціативу та активність іншим учасникам освітнього процесу для самостійного вирішення навчального завдання іншою стороною, для підтримки ініціативи та активності всіх учасників навчання. Для вчителів дуже важливі установки на побудову відкритих, доброзичливих

стосунків з учасниками освітнього процесу, уміння використати для цього спеціальні соціально-психологічні, дидактичні й особистісні засоби [53;56].

Інтерактивне навчання розглядається дослідниками також як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має за мету створити комфортні умови навчання, за яких кожний учень проявляє активність, відчує свою успішність та інтелектуальну спроможність. Це навчання здійснюється за умови взаємодії учня з педагогом, з іншими учнями, з навчальним оточенням, спираючись на власний досвід. Активність педагога замінюється активністю школярів як суб'єктів навчання, він тільки досвідчено керує навчальним процесом, спонукаючи учнів до самостійного пошуку вирішення тієї чи іншої освітньої проблеми. Завдання педагога – збудити в учнях власну ініціативу, активність, він виступає в ролі помічника, але за необхідності – як одне з джерел інформації [56, с.26]. Загалом інтерактивний – означає здатний до взаємодії, співробітництва, діалогу.

На підставі зазначеного вище, можна зробити висновок, що *інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка створює оптимальні умови для розвитку суб'єктності, збагачення особистості в процесі спілкування між педагогом та учнями, співпраці між членами учнівського колективу.*

Завдання сучасного вчителя не нав'язувати свої знання школярам, а створити мотивацію та сформувані в учнів комплекс умінь навчати самих себе. Зрозуміло, що вміння в учня розвиваються не без допомоги вчителя. Співпраця вчителя та учня передбачає знання та вміння педагога дозувати і спрямовувати самостійність, яка надається школяреві, та кінцевому підсумку веде до цілепокладання, проектування його освітньої діяльності, як основи особистісного становлення і розвитку. Загалом педагогічна діяльність – це складний, багатоаспектний, надзвичайно динамічний процес, який здійснюється за умов, що постійно змінюються, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей і особистості вчителя. Педагогу потрібен інструментарій, за допомогою якого ця діяльність буде реалізована. У

педагогіці такими інструментами виступають певні вміння, форми, методи і засоби, досконале володіння якими забезпечує вчителю реалізацію поставлених цілей навчання і виховання, змістовного наповнення цієї діяльності [56, с.26].

Методи навчання (з гр. *methodos* – спосіб пізнання, шлях дослідження) [44] – це упорядковані засоби діяльності вчителя і учнів, спрямовані на ефективне вирішення навчально-виховних завдань. Серед методів навчання виокремлюють два види методів навчання як інструмент діяльності вчителя для виконання керівної функції – наuczіння, а також метод навчання як спосіб пізнавальної діяльності учнів з оволодіннями знаннями, уміннями і навичками – учіння [56, с.27].

Загальні методи навчання є багатовимірним педагогічним явищем, що містить у собі низку аспектів: гносеологічний (відповідність закономірностям пізнання); логіко-змістовий (використання методів навчання відповідно до законів мислення і змісту навчального матеріалу); психологічний (врахування психологічних механізмів пізнання); педагогічний (досягнення навчальної мети). Дидактична особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що в процесі його реалізації часто спостерігається порушення звичної логіки навчального процесу: не від засвоєння теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через застосування [56, с. 27 – 28].

Метод навчання, як правило, визначають як форму функціонування змісту навчального матеріалу, як спосіб досягнення мети навчання. До методів інтерактивного навчання вченими віднесені: евристична бесіда, презентації, дискусії, ”мозкова атака“, метод ”круглого столу“, метод ”ділової гри“, конкурси практичних робіт з їхнім обговоренням, рольові ігри, навчальні тренінги, колективні вирішення творчих завдань, кейс-метод, практичні групові й індивідуальні вправи, моделювання певного виду діяльності або ситуацій [56, с. 28].

Зарубіжні дослідники часто відносять вищевказані методи до активних форм навчання, відзначаючи, що кожна з них має специфічні функції, свою

методику підготовки, організації та проведення. Для опису технологічних кроків також використовують термін методика в значенні сукупність методів, прийомів практичного виконання чого-небудь. Термін методики інтерактивного навчання найчастіше зустрічається в закордонних джерелах [3;9;22;23;56].

В освітній практиці застосовують різні форми й методи інтерактивного навчання, створюються оригінальні техніки ведення дискусій, навчальних ігор, адаптуються розробки закордонних колег у галузі інтерактивного навчання, оскільки інтерактивне навчання одночасно забезпечує реалізацію навчально-пізнавальних, комунікативно-пізнавальних та соціальноорієнтаційних завдань навчання [56, с. 28].

У наукових дискусіях представлені різні підходи вчених до визначення інтерактивних технологій навчання. Одні вчені розглядають їх як методи, техніки [22;23], інші як технології [53; 54].

Ретроспективний екскурс в історію педагогіки свідчить, що використання інтерактивних технологій навчання не є новим напрямом в педагогічній науці. Інтерактивність проходить крізь усю історію педагогічної освіти, але має різні назви, змінює свої методи і форми в залежності від епохи. На нашу думку, витоки інтерактивного навчання можна побачити ще у філософській школі Аристотеля (заснована в 335 – 334 р. до н. е.) та його послідовників перипатетиків (від грец. *περιπατέω* – прогулюватись). Назва школи походить від звички Аристотеля прогулюватись разом із учнями під час читання лекцій і вести діалоги [56, с.29].

Наприкінці XVIII – поч. XIX ст. в Англії набула поширення БеллЛанкастерська система, яка дозволяла навчати близько 600 дітей одночасно. Процес передачі знань відбувався у вигляді ланцюжка: вчитель навчав ”кращих“ учнів, а потім ”кращі“ учні передавали знання ”гіршим“. Наприкінці XIX ст. в США розпочалося повернення до практики індивідуального навчання у формі Дальтон-плану. За цієї системи навчання один вчитель працював з кількома класами, робота будувалася за індивідуальними завданнями. Навчальні заняття з учнями проводилися в

навчальних кабінетах. Вчителі розробляли завдання та надавали учням необхідну допомогу у їх виконанні. Облік виконаних завдань здійснювався за індивідуальними картками, які мав кожен учень, таку ж картку мав кожен клас [56, с. 29].

Певні характерні ознаки Дальтон-плану були запозичені радянською педагогікою у вигляді методу проекту, бригадно-лабораторного методу, роботи в парах змінного складу. Метод проекту означав наступне: учні мали намітити певний проект (справу), навколо якого і вибудовувалася їхня пізнавальна діяльність. Бригадно-лабораторний метод передбачав навчальні завдання, які давалися ланці. Завдання могли бути як однаковими, так і диференційованими. Учитель на початку, як правило, проводив настановче заняття, потім бригади працювали самостійно, розподіливши між собою види робіт. За виконання завдання відповідав, зазвичай, бригадир. Метод навчання в парах змінного складу передбачав об'єднання учнів у пари. У процесі організованого діалогу в парі здійснювалося взаємне навчання учнями один одного. Потім склад пари змінювався тощо. Учень, завдячуючи необхідності неодноразово пояснювати тему іншим учням і вислуховувати їхні пояснення, ефективно засвоював матеріал. Використання цих методів у навчанні було достатньо прогресивним і ефективним, однак у 30-х рр. навчання в Україні набуває авторитарних рис, учитель стає одноособовим суб'єктом освітнього процесу, а учень – об'єктом, засобом досягнення мети. Навчання перетворюється у репродуктивно-орієнтоване, із застосуванням уніфікованих засобів, форм та методів навчання. У шкільному навчанні панує жорстка організація, де будь-яка ініціатива, самостійність та активність учнів стримується [56, с. 29 – 30].

Елементи інтерактивного навчання зустрічаються і у педагогічній літературі 70 – 80-х рр. ХХ століття, як одна із складових авторських технологій вчителів-новаторів: бригадно-лабораторної [60], гуманно-особистісної технології Ш. Амонашвілі [1], технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу В. Шаталова; системи розвивального навчання Л. Занкова [56] тощо.

Наприкінці ХХ століття інтерактивні технології навчання стають загальними та набувають поширення не тільки в школах США, а й в Україні. Починають розроблятися сучасні теорія і практика застосування інтерактивних технологій навчання за вивченням різних навчальних дисциплін. Як ми вже зазначали раніше, вчені у своїх наукових дослідженнях вивчали різні аспекти інтерактивного навчання.

Ми приєднуємося до думки вчених, що інтерактивне навчання і виховання обов'язково ґрунтуються на спільній діяльності, що відбувається за допомогою засобів комунікації. Так, у своєму дослідженні О. Пометун розглядає інтерактивне навчання як сукупність технологій, тому що це є конструювання оптимальної навчальної системи, проектування навчального процесу, у який входить планування результатів, проведення всіх етапів інтерактивного уроку: мотивації, оголошення теми та очікуваних навчальних результатів, надання необхідної інформації, інтерактивна вправа, підбивання підсумків, оцінювання результатів уроку, а також оцінка вчителем проведеного уроку, з метою коригування своєї роботи в подальшій педагогічній діяльності та вибору оптимальних методів та прийомів навчання. Процес організації інтерактивного уроку виглядає як набір методів, прийомів та дрібних технологічних схем [53;54;56].

У своїх наукових дослідженнях вчений В. Химинець дає таке визначення: "Під інтерактивною технологією навчання необхідно розуміти таку організацію навчального процесу, за якої той, хто вчиться, обов'язково бере участь у колективному взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесі навчального пізнання. Кожен учасник інтерактивного навчання має конкретне завдання, за яке він публічно звітує, від його виконання залежить якість роботи всієї групи, до якої він належить" [56, с.29 – 30].

У науковій роботі Л. Бекірової, присвяченій проблемам інтерактивного навчання в початковій школі, було доведено, що інтерактивні технології навчання – це "процес активного пізнання, заснований на взаємодії, діалозі

рівноправних суб'єктів – викладача і учнів, за наявності спільної мети навчання, заздалегідь запланованого результату, з опорою на суб'єктний досвід кожного учня, що формується в психологічно комфортних умовах, в атмосфері взаємної підтримки, співтворчості та співпраці“ [56, с.29 – 30]. І цей процес відповідає основним ознакам технології навчання: концептуальності, системності, керованості, ефективності, відтворюваності.

Інтерактивні технології навчання своїм сутнісним змістом і структурою передбачають чітко спланований результат навчання. Академік О. Савченко зазначає, що ”особливість інтерактивного навчання полягає у тому, що за його методикою кожен учень має стати активним суб'єктом навчання“ [56, с. 30]. Вчена стверджує, що протягом десятиліть у вітчизняній школі учителі прагнули до цього застосовуючи вже визнані і випробувані методи: групова робота, проблемне навчання, уроки мислення, дидактичні ігри тощо. Інтерактивне навчання не заперечує важливої ролі цих методів, бо здійснюється також активними методами (це антипод пасивної позиції учня, який сприймає і відтворює готову інформацію). Ми погоджуємось з думкою О. Савченко, що інтерактивне навчання – різновид активних методів і його новизна полягає не лише в появі в дидактиці нового терміну, а в тому, що група цих методів має певні особливості в технології застосування, що й зумовило їх виокремлення[56, с. 30].

Досить часто в науковій літературі можна зустріти поняття інтерактивні методи та інтерактивні технології. І тут виникає питання: так методика чи технологія? Технологія навчання повинна мати чіткі процесуальні характеристики, тобто настільки зрозуміло, недвозначно описувати, що і як необхідно робити для того, щоб кожен учитель, застосувавши її, гарантовано досягнув результату. У цьому відмінність технологічного підходу від методичних рекомендацій. О. Савченко “Методика передбачає різноманітність способів досягнення мети, які допускають внесення змін і не гарантують очікуваного результату. Навчальна технологія також може змінюватися, однак лише на етапі корекції досягнутого” [35;56, с. 30]. Тому до інтерактивного

навчання ми будемо застосувати поняття інтерактивні технології, а не інтерактивні методи.

Отже, на нашу думку, інтерактивні технології – сукупність і певна послідовність педагогічних методів, спрямованих на реалізацію дидактичної мети, активізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, що впливає на якість підготовки учнів, активізацію їхньої мисленнєвої діяльності.

Вибір оптимальних організаційних форм навчальної діяльності молодших школярів, побудова їх систем є однією із актуальних проблем сучасної педагогічної науки й практики [56, с. 30].

Розробка і впровадження інтерактивних технологій у загальній мистецькій освіті є малодослідженим аспектом інноваційної діяльності вчителя, хоча комунікація у цій царині має значний естетико-виховний потенціал завдяки насиченості художніх образів цінностями й смислами.

Українські вчені О. Пометун і Л. Пироженко запропонували класифікацію інтерактивних технологій навчання, що відповідає певним формам (моделям) навчання, в яких реалізуються інтерактивні технології [53;56]. Таким чином, залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів інтерактивні технології навчання були цими авторами розподілені на чотири групи: кооперативного навчання; колективно-групового навчання; ситуативного моделювання; відпрацювання дискусійних питань. До інтерактивних технологій кооперативного (колективного) навчання вчені О. Пометун і Л. Пироженко віднесли технології: “Робота в парах” (Один проти одного, один – вдвох – всі разом, “Думати, працювати в парі, обмінятися думками”), “Ротаційні (змінювані) трійки”, “Два – чотири – всі разом”, “Карусель”, “Робота в малих групах”, “Діалог”, “Синтез думок”, “Спільний проект”, “Пошук інформації”, “Коло ідей”, “Акваріум” тощо [53, с. 34–43]. Застосування інтерактивних технологій кооперативного навчання сприяє об'єднанню учнів в їхньому прагненні розв'язання загальної задачі. Кожен учень за такої форми організації освітнього процесу розуміє, що досягнення

кінцевого позитивного результату є можливим за умови співтворчості, взаємоузгоджених та солідарних дій усіх членів колективу. У цьому разі освітня мета не може бути реалізована у середовищі, де панують конкуренція та суперництво. Мета поєднує всіх, і досягти її можна тільки спільними зусиллями, в процесі співтворчості, співпраці. За такої системи відбувається навчання кожного учня одночасно з навчанням усіх інших, учасники освітнього процесу відчують психологічну захищеність та комфорт, оскільки знаходяться не у конкурентному середовищі, а інтелектуально сприймають всіх учасників процесу навчання як партнерів, а не суперників. Діти набувають навичок міжособистісного спілкування, всі точки зору сприймаються учасниками освітнього процесу, що сприяє формуванню толерантного ставлення один до одного, і до різних, можливо, навіть повністю протилежних думок. Учасники процесу вчаться грамотно висловлювати свої думки, сприймати інформацію, адекватно реагувати на неї, наводити аргументи та контраргументи, навчаються мистецтву діалогу, дискусії [53;56].

До інтерактивних технологій колективно-групового навчання О. Пометун і Л. Пироженко віднесені технології ”Обговорення проблеми у загальному колі“, ”Мікрофон“, ”Незакінчені пропозиції“, ”Мозковий штурм“, ”Навчаючись – учусь“, ”Мозаїка“, ”Аналіз ситуації” (case-study), ”Вирішення проблем”, ”Дерево рішень” тощо [53;56].

Використання технологій колективногрупового навчання має передумовою фронтальну, спільну роботу всього класу з вирішення певної проблеми. Завдання вчителя – активізація учнів у пошуку способів вирішення проблеми. Кожен учень висловлює свою позицію без остраху або побоювань щодо несприйняття його точки зору іншими: сама проблема може містити декілька способів її вирішення, кількість наданих учнями пропозицій щодо вирішення проблеми в підсумку обов'язково посприяє її ефективному вирішенню. Технології ”Навчаючись – учусь”, ”Мозаїка” передбачають об'єднання дітей у групи і застосовуються тоді, коли учням необхідно у стислий строк засвоїти чималі обсяги інформації. Робота в навчальній групі сприяє

формуванню комунікативних навичок, подоланню психологічних бар'єрів [53;56].

До інтерактивних технологій ситуативного моделювання вчені відносять симуляції та імітаційні ігри, розігрування ситуацій за ролями: "Рольова гра», "Програвання сценки», "Драматизація" тощо [53]. Погоджуємося із думкою вчених, що застосування в початкових класах таких інтерактивних методів як "Дебати", "Дерево рішень", не завжди є недоцільним через великі витрати часу на уроці, значну підготовчу роботу [56].

Серед інтерактивних технологій навчання в шкільній практиці найбільшого поширення набули такі: мозковий штурм, або мозкова атака, коло ідей, мікрофон (вільне накопичення значної кількості ідей з певної теми, критичне їх осмислення); метод прогнозування або передбачення; дискусія, кути, гранування або асоціативний куш (встановлення асоціативних зв'язків між окремими поняттями для узагальнення теоретичного матеріалу, підбиття підсумків вивченої теми чи розділу); сократівська бесіда (учні ставлять проблемні питання і шукають шляхи їх розв'язання); рольові ігри та інші [35;68, с.34].

Основна частина інтерактивного уроку – це виконання інтерактивного завдання із застосуванням конкретної інтерактивної технології навчання. Оскільки навчання із застосуванням інтерактивних технологій має своєю основою суб'єктний досвід кожного учня і сукупний досвід групи учнів в цілому, першим етапом у роботі буде з'ясування позицій учнів щодо заявленої теми та проблеми, висловлення учнями свого ставлення щодо ситуації, яка склалася, ідей та думок.

Основні форми, методи та засоби інтерактивного навчання представлено на рисунку 1.1.

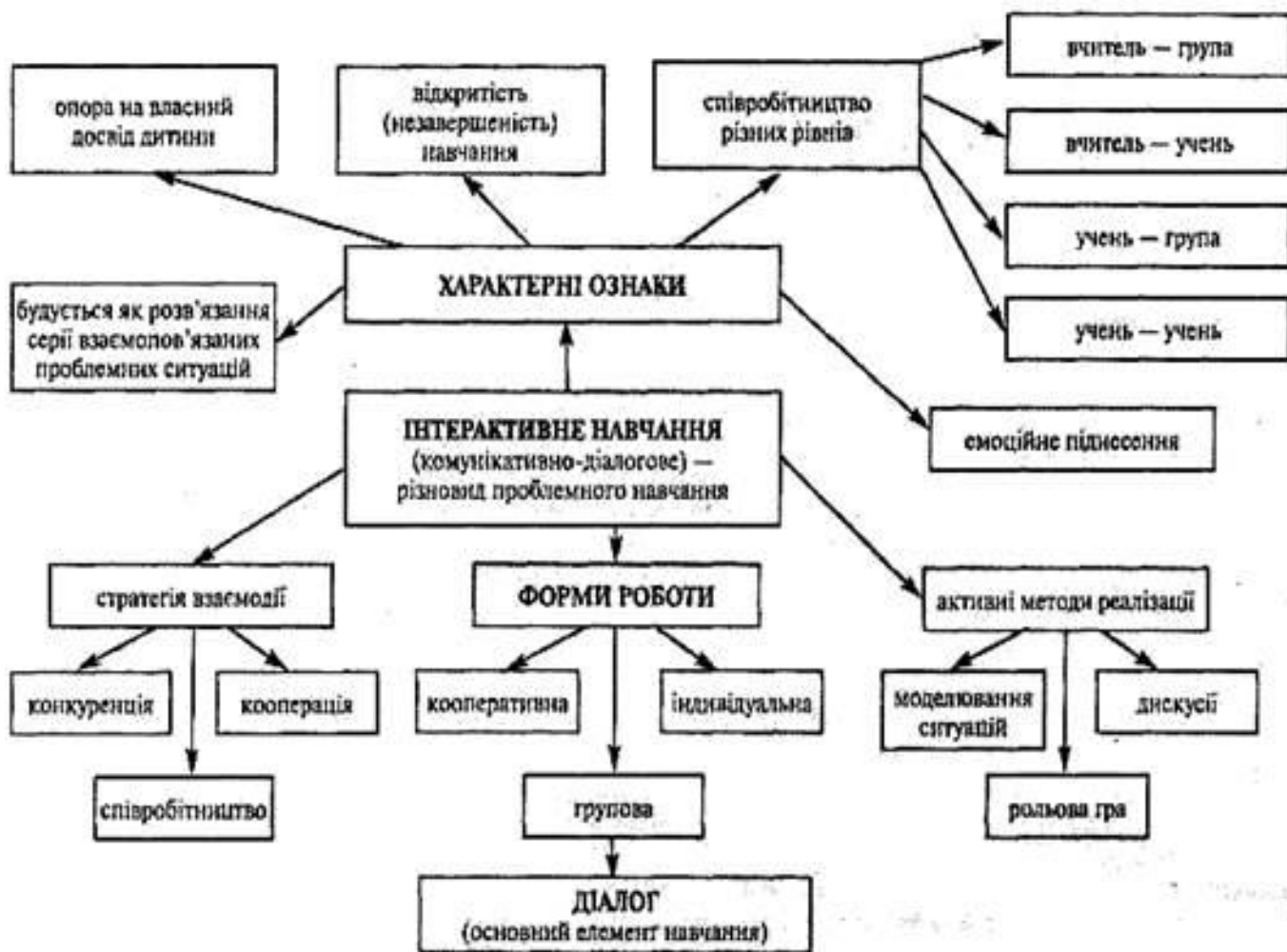

Рис.1.1. Схема форм, методів та засобів інтерактивного навчання[68].

Фундаментом інтерактивних педагогічних технологій є спілкування. Сучасні учені визначають спілкування як форму діяльності, психічного контакту, що здійснюється між людьми, як рівноправними партнерами, і виявляється в обміні інформацією, взаємовпливі. Воно буває вербальне і невербальне. На відміну від поняття “комунікація” (передача інформації) спілкування характеризується психічними зв’язками між людьми, духовними стосунками, адже взаємовідносини суб’єктів відбуваються навіть і тоді, коли інформація, як предмет взаємодії, відсутня (наприклад, спілкування через погляди, жести). Наведені вище форми, методи та способи інтерактивного навчання використовуються, також, на уроках мистецьких дисциплін.

Пріоритетною має стати діалогова стратегія педагогічної взаємодії, забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням

художньою діяльністю, емпатійними почуттями, з домінуванням відчуття успіху, насолоди від пізнання мистецтва. Провідними методами інтерактивної технології художньо-естетичного розвитку учнів – фасилітована дискусія, метод мистецьких проєктів, різні групові й колективні форми художньої кооперації, дискусії, диспути, круглі столи, співпереживання, наслідування та ін.

Інтерактивними вміннями, які характеризують комунікативну і загальнокультурну компетентності, є: вміння слухати партнерів і виявляти до них прихильність, доброзичливість, толерантність; вміння переконувати, аргументувати власну думку, керувати емоційним станом; вміння дискутувати, підтримувати зворотній зв'язок, ініціювати спілкування, доходити компромісу; вміння співпереживати, взаємодіяти, співпрацювати, встановлювати ділові контакти, працювати в парі, малих групах, колективно [4;5;6;35, с. 89;36].

Отже, педагогічна технологія художньо-естетичного розвитку учнів – це теоретично і методично обґрунтований спосіб організації освітнього процесу, спрямований на оптимальне досягнення цілей мистецької освіти в єдності навчання та естетичного виховання учнів на основі реалізації потенціалу художніх цінностей; результатом такої організації є формування ціннісно-сислової сфери особистості та розвиток ключових, предметних і міжпредметних компетентностей за допомогою гнучкого управління та коригування спільних дій учителя та учнів відповідно до педагогічної ситуації.

Резюмуючи вищезазначене, визначимо складові педагогічної технології художньо-естетичного розвитку учнів: планування цілей і завдань, прогнозування результатів мистецької освіти і виховання; реалізація цілей через систему засобів, інструментальних дій і операцій у процесі організації педагогічної взаємодії; оцінювання досягнень і корегування результатів мистецької освіти.

1.2. Наукові підходи до розв'язання проблеми інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів

Навчальна діяльність – фундамент естетико-виховної системи школи. Основою виховного впливу мистецтва на особистість школяра є навчальна діяльність, адже саме у перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу цілеспрямовано і систематично виявляти могутній виховний потенціал художніх цінностей, впливаючи на всіх без винятку учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку. Через кардинально новий механізм – державний освітній стандарт – визначається оптимальний, науково обґрунтований обсяг змісту освіти та виховання, необхідний для соціалізації особистості [56].

Мистецька освіта в єдності змісту і технологій навчання і виховання, спрямована на формування в учнів поліхудожньої і полікультурної картини світу, ґрунтується на наукових засадах різних сучасних підходів, з-поміж яких обрано (новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти): *особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний*.

Особистісно-орієнтований підхід ґрунтується на ідеї визнання унікальності та індивідуальної самоцінності людини як суб'єкта діяльності. Аналіз останніх наукових досліджень з приводу особистісно-орієнтованого підходу свідчить, що в даному аспекті існує кілька напрямків: розкриття "парадигмальної формули" сучасного гуманістичного підходу (І. Зязюн, А. Маслоу, С. Подмазін та ін. [21]); забезпечення сприятливих умов формування людини як унікальної особистості (Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, О. Киричук, О. Кононенко, М. Левківський, В. Сухомлинський та ін. [6;7;41;42;60;61]); визначення психолого-педагогічних вимог до реалізації особистісного підходу в навчанні (К. Абульханова-Славська, Ю. Бабанський, В. Давидов, О. Пехота, Л. Проколієнко та ін.[41;42]); розробка форм особистісно орієнтованого підходу до навчання (В. Андреев, О. Барабанщиков, Л. Деркач, І. Зимня, О. Савченко, М. Феденко та ін. [35;56]); забезпечення умов особистісно орієнтованого навчання та виховання (В. Рибалка, В. Суриков,

Якиманська та ін. [77]). Особистісно зорієнтований підхід забезпечує розвиток в учнів творчого потенціалу, індивідуальних художніх здібностей (музичних, образотворчих, театральних тощо). Активність пізнання і мислення, душевно-емоційної і діяльно-практичної сфери людини завжди детермінована внутрішнім духовним світом, діалогом із самим собою, актуалізацією світоглядних цінностей. Мистецтво дає змогу особистості засвоїти унікальні смисли людства і створювати свої власні.

Діяльнісний підхід спирається на базовий методологічний принцип єдності свідомості і діяльності. У процесі практичної діяльності закріплюються головні знання і в поєднанні з природними задатками та розвитком інтелекту, створюються певні умови для самореалізації особистості. Діяльнісний підхід спрямований на розвиток художніх умінь і здатності застосовувати їх у навчальній і соціокультурній практиці. Загальна мистецька освіта має бути практико орієнтованою, передбачати не тільки виховання грамотного споживача художніх цінностей, а й розвиток “авторської здатності”, тобто спроможності виступити ініціатором того чи іншого мистецького задуму, втілювати його у власній діяльності, бути активним і оригінальним у її презентації.

Кожний ”вид музичної діяльності“ має свої специфічні особливості, завдяки яким впливає на розвиток дітей. Наведемо орієнтовний зміст художньо-естетичного виховання учнів у процесі навчання музичному мистецтву, що допускає різні варіанти практичної реалізації, відкриває можливості для роботи вчителів за різними програмами: сприймання творів мистецтва; визначення настрою, характеру музики; розрізнення динаміки та темпу музики; сприймання творів української та зарубіжної музики, народної, класичної та сучасної; розпізнавання різних інструментальних і вокальних жанрів, відчуття форми творів, динаміки розвитку музичних образів; розрізнення за тембром інструментів; практична (виконавська) діяльність; спів, точне інтонування звуків мелодій; оволодіння вокально-хоровими навичками (звукоутворення, дикція, дихання), навичками співу в ансамблі; виконання

вокальних вправ, народних та дитячих пісень з інструментальним супроводом та без нього; гра на музичних інструментах; елементарний інструментальний супровід пісень на дитячих (трикутник, металофон тощо) та народних (сопілка, бубон та ін.) інструментах; музично-ритмічна діяльність, відтворення ритму музичних фраз, характеру музики та її виразних особливостей в рухах; оволодіння мовою мистецтва, розуміння основних музичних понять: музичний звук і його властивості (висота, тривалість, динаміка), засоби музичної виразності (мелодія, ритм, темп, лад, гармонія), музичні форми (куплетна, 2-, 3-частинна, рондо, варіації), жанри вокальної (пісня, романс, кантата), інструментальної (симфонія, концерт, соната) та театральної музики (опера, балет, оперета, мюзикл) тощо; художня творчість, ритмічна, вокальна, інструментальна імпровізація; участь у колективних музичних іграх, інсценізаціях народних обрядів, виконанні фрагментів дитячих опер-казок. [53;56].

Компетентнісний підхід ґрунтується на передбаченні і формуванні професійних та особистісних якостей, організаторських здібностей, уміння приймати рішення і брати на себе відповідальність, володіння необхідними комунікативними якостями, здатності оцінювати соціальні процеси, визначити роль і місце своєї професійної діяльності, знаходити шляхи її удосконалення. Передбачає навчання дією, суть якого полягає в тому, що учні працюють над набуттям і розширенням самостійного досвіду розв'язання реальних завдань, вчаться і розвивають здібності адаптуватися до будь-якої незвичної ситуації і знаходити раціональні рішення.

Компетентнісний підхід детермінує стратегію розвитку загальної мистецької освіти, спрямовуючи її на формування у школярів ключових, предметних і міжпредметних компетентностей, насамперед загальнокультурних і художньо-естетичних. Цей підхід детермінує цілі й результати мистецької освіти, зумовлює орієнтацію освітніх технологій на творчі параметри діяльності особистості, тому розкриємо його детальніше.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти втілення компетентного підходу торкнулося всіх основних аспектів багатокomпонентного змісту освіти (знання, уміння, практичний досвід, емоційно-ціннісне ставлення); було насамперед уточнено мету і завдання освітньої галузі в контексті реалізації компетентного підходу. Метою освітньої галузі “Мистецтво” є формування і розвиток ушколярів комплексу ключових (метапредметних), естетичних (міжпредметних) і мистецьких (предметних) компетентностей шляхом набуття власного естетичного досвіду у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, що забезпечить основи для розуміння мистецтва, художньо-творчої самореалізації та естетичного самовдосконалення.

Ключові (метапредметні, універсальні) компетентності реалізуються через комплекс компетенцій, які не залежать від конкретної освітньої галузі чи навчального предмета: вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна, соціальна, комунікативна. Їх впровадження потребує узгодження зі специфічним змістом кожної освітньої галузі. Наприклад, загальнокультурна компетентність реалізується в мистецькій освіті через такі галузеві компетенції, як етнокультурна, полікультурна, культурно-дозвіллєва.

Естетичні міжпредметні компетентності – це складні особистісні утворення міждисциплінарного характеру, які формуються при опануванні різних видів мистецтва, а також передбачають здатність учня орієнтуватися в естетичних параметрах інших сфер життєдіяльності поза мистецьким колом відповідно до сформованих естетичних ідеалів і цінностей, системи інтегрованих художньо-естетичних знань і досвіду.

Мистецькі предметні компетентності – музичні, образотворчі, хореографічні, театральні, екранні – передбачають здатність учня до пізнавальної і практичної діяльності в царині певного виду мистецтва; згідно з його видовою специфікою, особливостями художньої мови. Звісно, що перераховані базові компетентності набуваються протягом усіх етапів

навчання в школі, вони гнучкі, змінні в різних педагогічних системах [35, с. 14 – 16;39].

Комплекс компетентностей у галузі мистецької освіти школярів є інтегральним духовно-естетичний феноменом, який забезпечує готовність і здатність учня мобілізувати персональні ресурси – організовані в систему художні знання, уміння, ставлення, здібності, якості, необхідні для ефективного вирішення завдань у типових і нестандартних ситуаціях, у побудові власної траєкторії життєтворчості. У Державному стандарті загальної середньої освіти освітньої галузі "Мистецтво" музичну компетентність визначено як здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного мистецтва, що формується у процесі музичної діяльності (сприймання, виконання, створення).

Варто підкреслити, що основою для визначення комплексу музичних компетентностей є види музичної діяльності, пов'язаної зі сприйманням, виконанням та створенням музики. Також у визначенні змісту предметних музичних компетентностей ураховано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (знає, оцінює та інтерпретує, розуміє, уміє, застосовує, виявляє естетичне ставлення, виражає власні оцінні судження тощо).

У "Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах" [28] визначено принципи художньо-естетичного виховання: 1) органічне поєднання універсального (загальнолюдського, полікультурного), національного (державного) і регіонального (етнолокального, краєзнавчого) компонентів освіти та виховання з безумовним пріоритетом їх національної спрямованості, що забезпечує формування в учнів патріотичних почуттів, громадянської свідомості;

2) синергетичний підхід, що зумовлює націленість освітньо-виховної системи на художньо-естетичний саморозвиток особистості шляхом поєднання освіти із самоосвітою, виховання із самовихованням, на їх безперервність і відкритість до змін; 3) природовідповідність (врахування вікових особливостей

та індивідуальних здібностей учнів) та культуровідповідність (розгляд системи художньо-естетичної освіти та виховання школярів як соціокультурного феномену, забезпечення культурної спадкоємності поколінь); 4) гуманітаризація і гуманізація (повага до інтересів і потреб особистості, ”олюднення“ знань, побудова освітнього процесу на основі педагогіки співробітництва, толерантності взаємин і спілкування); 5) цілісність, що передбачає багатофакторну взаємодію відображених у змісті освіти та виховання основних компонентів соціального досвіду – художньо-естетичних знань, світоглядних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення, художніх умінь, творчості; 6) поліхудожність, інтегральність, діалогічність (відображення в змісті художньоестетичної освіти та виховання об'єктивно існуючих зв'язків між видами мистецтв, діалогу культур); 7) варіативність на основі індивідуалізації, широкої диференціації та допрофесійної спеціалізації; 8) взаємозв'язок художньо-естетичного виховання з соціокультурним середовищем (координація шкільної та позашкільної роботи, узгодження освітніх і дозвіллевих заходів, гармонізація суспільних, професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів).

Діалогова стратегія педагогічної взаємодії – основа освітнього процесу, зазначається у ”Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах“ [28]. Культурологічний підхід до інтерпретації твору мистецтва передбачає проникнення в природу знаків і символів крізь так звані мовні коди. Мова мистецтв відрізняється від інших тим, що вона звернена до особистісного саморозуміння і самоорієнтації. Розуміння мистецтва – це творчий процес співпереживання та інтерпретації, що носить активно діалогічний характер. Саме ”діалог культур“ дає змогу особистості не тільки прилучитися до вітчизняних і загальнолюдських цінностей, а й самовизначитися у світі культури, включитися в її творення і водночас вдосконалювати себе як суб'єкта культури.

Мистецтво має стати відкритою образною моделлю входження в світ і не лише завдяки його пізнанню, але й індивідуальному емоційному

”переживанню“ і ”проживанню“. Щоб зняти існуючі бар'єри у спілкуванні учнів ”з приводу мистецтва“, поряд із оновленням змісту художньо-естетичної освіти та виховання, необхідно змінити педагогічні технології з авторитарно-інформативних на суб'єкт-суб'єктні (діалогічні), інтерактивні (рефлексивні), спрямовані на підвищення духовно-енергетичного потенціалу освітнього процесу (виникнення катарсису, емпатії тощо).

Комунікативна функція мистецтва виявляється в різних видах спілкування: діалог з митцем, діалог культур, діалог особистісних смислів в системі ”учень – учень“ або ”вчитель – учні“, внутрішній діалог (інтеріоризована дискусія). Під терміном ”діалог“ розуміється не просто розмова, бесіда, а, насамперед, ланцюжок взаємозалежних вербальних і невербальних спілкувань між педагогом і учнями на основі партнерських стосунків, обміну особистісними духовними цінностями [28].

Отже, пріоритетною має стати діалогова стратегія педагогічної взаємодії, забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням художньою діяльністю, емпатійними почуттями, з домінуванням відчуття успіху, насолоди від мінімальної самостійної участі на шляху до пізнання мистецтва. Нами визначено такий комплекс музичних компетентностей: *інтерпретаційні, вокально-хорові виконавські, інструментально-виконавські, творчі*.

1. Інтерпретаційні (здатність до аналізу та інтерпретації музичних творів, усвідомлення розвитку музичного образу, застосування відповідної термінології);

2. Вокально-хорові виконавські (застосування вокально-хорових навичок під час виразного виконання народних і професійних пісень);

3. Інструментально-виконавські (застосування елементарних навичок гри на музичних інструментах: народних, сучасних (електронних), прочитання та виконання партитури на дитячих музичних інструментах);

4. Творчі (імпровізація (вокальна, інструментальна), драматизація, інсценізація, створення мелодій, ритмічних і музичних супроводів).

Метою організації освітнього процесу на уроках музичного мистецтва є розвиток комплексу музичних компетентностей у процесі активної музичної діяльності школярів (слухання, виконання, створення). Урок музичного мистецтва є тим середовищем, у якому розгортається процес взаємодії, спілкування між вчителем і учнем, вчителем і музикою, учнями і музикою тощо. Діяльність педагога на уроках музичного мистецтва на всіх етапах є спілкуванням, яке вчитель організовує в різних видах та формах музичної діяльності учнів, спрямованої на формування в них компетентностей [56].

Компетентнісний підхід посилює важливість творчої, проектної, інтерактивної та практичної діяльності. Разом із цим він обумовлює діалогічність, самоорганізацію, вибірковість щодо вибору змісту та форм діяльності, актуалізацію досвіду, удосконалення методів та освітніх технологій (перенесення акцентів з аналізу художнього матеріалу вчителем на самостійний пошук учнями інформації та її інтерпретацію, систематизацію, креативні та інтерактивні методи, медіа технології) [53;56;65].

Таким чином, методична система виховання мистецтвом та викладання дисциплін художньо-естетичного циклу в загальноосвітній школі має спрямовуватися на розвиток таких якостей учнів як ініціативність, активність, самостійність, креативність, критичність, забезпечувати умови для самореалізації та безперервного самовдосконалення і самовиховання, нейтралізувати зовнішні антихудожні впливи мікро- і макросередовища. В організації практичної художньої діяльності молодших школярів мають домінувати ігрові методики, підлітків – проблемно-пошукові методи, старшокласників – дослідницький, спрямовані на здійснення самостійних художньотворчих проектів.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ОБГРУНТОВАНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНЬО- ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Специфіка використання інтерактивних педагогічних технологій з метою художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів

Музичний розвиток учнів початкової школи розглядається вченими як якісні зміни психічних процесів, що викликаються внутрішніми закономірностями музичних переживань дитини і зовнішніми обставинами її життя і виявляється у здатності сприймати музику, займатися практичною музичною діяльністю та у сукупності музичних знань, умінь та навичок.

Як свідчать результати останніх досліджень учених, що тільки незначна частина дітей знаходиться на високому рівні музичного розвитку, про що говорить відмінне виконання поставлених перед ними діагностичних завдань; більша частина молодших школярів знаходиться на середньому і низькому рівнях музичного розвитку, що вимагає такої організації музичних занять, при якій би активізувалося емоційне сприймання музичного матеріалу, інтерес та участь дітей у різних видах музичної діяльності [4;10;13;15;55;67].

Дослідники І. Белова, Г. Букреева, М. Демчишин, О. Комаровська, Н. Миропольська, Л. Масол, О. Мільченко, О. Павленко, Б. Фільц для засвоєння орієнтованого й варіативного матеріалу з музичного мистецтва пропонують використовувати такі музично-педагогічні технології: слухання, інтерпретацію інтонаційно-образного змісту музичних творів, розучування та виконання пісень, засвоєння понять, імпровізацію, пластичне інтонування[19;35, с. 89;15].

Учені визначають такі компоненти музичного розвитку дітей молодшого шкільного віку: *емоційний* – заснований на вмінні висловлювати свої думки, почуття на невербальному рівні, за допомогою інтонацій, фарб, міміки та рухів (емоції – це особливий вид психічних процесів і станів, пов'язаних з інстинктами, потребами, мотивами, які проявляються у формі безпосереднього відчуття задоволення, радості, страху); *слуховий* (включає здатність

до слухового уявлення, яка разом з ладовим чуттям лежить в основі гармонічного слуху); *ритмічний* (ґрунтується на здатності активно (рухомо) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати останній) *та творчий* (включає індивідуальні здібності, які є запорукою високої результативності музичної діяльності) [21;67].

На основі досліджень [14;29;30;31;33;34;35;46;58] *показником рівня розвитку емоційного компонента* ми визначили *емоційний відгук на музику*, що виявляється у поведінці дитини під час слухання музики, у словесних характеристиках музичних образів та малюнках. *Показником рівня розвитку слухового компонента* вважаємо *чистоту інтонування мелодійної лінії*, володіння відповідним діапазоном голосу, слухову увагу, почуття ладу. *Показником рівня розвитку ритмічного компонента* – *здатність до точної і чіткої передачі ритмічного малюнка*. *Показником рівня розвитку творчого компонента* – *інтерес до музично-творчої діяльності, наявність музичної уяви, здатність імпровізувати, скласти мелодію, ритмічний малюнок*.

Визначаючи основні види музичної діяльності молодших школярів на уроках музики, М. Осеннева та Л. Безбородова поряд з хоровим співом, грою на музичних інструментах та музично-ритмічними рухами називають сприймання музики. “Розвиток сприймання музики в молодших школярів є одним із головних завдань музичного виховання”, – доводять науковці[4,с. 219]. Такі підходи до художньо-естетичного виховання молодших школярів не є новими для вітчизняної музично-педагогічної освіти. На початку ХХ століття відомі фахівці масового музичного виховання Б. Асаф’єв, В. Верховинець, М. Леонтович, Б. Яворський довели вплив вокально-хорового виховання та слухання музики на розвиток музично-творчих здібностей дітей [3; 4;9;35;46;47;63;66;70;72].

Пізніше Е. Абдулін, Ю. Алієв, В. Белобородова, Л. Безбородова, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, О. Комаровська, Л. Кондрацька, О. Ніколаєва, Т. Овчинникова, М. Осеннева, О. Раввінов, М. Румер, Л. Хлебникова, В. Шацька та інші педагоги-новатори, які зробили

вагомий внесок у розробку концепції масового музично-естетичного виховання школярів, продовжували розвивати кращі традиції вокально-хорової школи й досліджували вплив сприймання музики на свідомість і вчинки слухачів [25;26;28;35, с. 15;67].

Узагальнюючи різні підходи до обґрунтування змістовної та організаційної сутності педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи зазначимо, що визначальними рисами є їхня спрямованість на формування музичної культури школярів; стимулювання інтересів, потреб і смаків; опанування знань, вмінь і навичок у різних видах музичної діяльності; збагачення художньо-естетичного досвіду; розвиток музично-творчих якостей особистості в процесі вокально-хорової роботи, вивчення основ музичної грамоти, сприймання музики, імпровізації, гри на музичних інструментах та рухів під музику.

Головну роль у царині художньо-естетичного виховання учнів науковці відводять сприйманню творів музичного мистецтва, серед яких: музика вітчизняних і зарубіжних композиторів, а також класична, народна і сучасна музика. Узагальнюючи спостереження за дітьми різних вікових груп, Н. Брюсова й Б. Яворський довели вплив музики на розвиток мисленнєвої діяльності школярів. Б. Асаф'єв обґрунтував основні закономірності музичного сприймання, запропонував методичні рекомендації щодо розвитку навичок сприймання музики та її виховного впливу на особистість школяра. В. Шацька вважає слухання-сприймання музики засобом формування духовності особистості [50;55;59;69].

Науковці Е. Абдуллін, О. Апракіна, Ю. Алієв, В. Белобородова, Н. Ветлугіна, Н. Гродзенська, М. Красильникова, О. Критська, Г. Рігіна розробили та експериментально перевірили педагогічні умови сприймання музики дітьми різних вікових груп. В основу концепції музично-естетичного виховання школярів Д. Кабалевський поклав сприймання музики, спрямоване на розвиток музично-творчих здібностей школярів [33;35;66].

Науковці Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, досліджуючи основні напрями розвитку музично-педагогічної освіти й методики музичного виховання учнів, використовують термін “сприймання музики”, як основний засіб формування музичної культури й духовного розвитку школярів [35;36;46;47;48;49;57].

Отже, цілком закономірно, що пізнання творів музичного мистецтва відбувається не тільки за допомогою відчуття, а й за допомогою сприймання. Відчуття і сприймання дають цілісне уявлення про зміст музичного твору й вважаються основними формами чуттєвого пізнання.

Процес сприймання творів музичного мистецтва у молодшому шкільному віці відбувається у взаємозв'язку з іншими психічними процесами, а саме: мисленням, волею, мовою, почуттям, відчуттям, уявою, увагою. Суттєву роль у цьому процесі відіграє емоційний стан особистості учнів та їхня активність і дієвість під час сприймання музичних творів [12;38;40;52;76].

При спілкуванні з різними жанрами музики в дітей молодшого шкільного віку розвивається слухове сприймання, яке залежить від рівня досвіду спілкування в музичному середовищі та зосереджено на попередньому слуховому досвіді. На слух діти визначають особливості мелодії, виразні характеристики штрихів, ритмічний малюнок, гнучкість динаміки, яскравість тембру музичних інструментів або голосів, особливості побудови музичного твору. Це є об'єктивними умовами сприймання. Вони зумовлені особливостями творчого стилю композитора та індивідуальністю виконавця[73;74].

Цілеспрямоване сприймання музичного твору передбачає як цілісне, так і поетапне ознайомлення учнів зі змістом та його інтонаційно-образними характеристиками. В науково-методичній літературі існують різні погляди на поетапність ознайомлення з творами музичного мистецтва. Науковці та педагоги-практики пропонують як сталі, так і сучасні технології сприймання музики. Так, О. Апраксина наголошує на тому, що слухання

музики доцільно проводити за наступними етапами: вступна бесіда; виконання твору; бесіда про прослуханий твір; повторне слухання. Л. Безбородова умовно виділяє наступні етапи в організації сприймання музичного твору: вступне слово вчителя; бесіда про прослуханий твір; аналіз твору; повторне слухання. Традиційного підходу притримується й І. Гадалова, яка переконана, що до процесу слухання музики входять: вступне слово вчителя; слухання твору; його аналіз; бесіда про твір; повторне слухання [29;32;35;65].

Відомий фахівець у галузі музичного виховання Н. Гродзенська сприймання музики порівнює з формою сонатного алегро й виділяє п'ять етапів засвоєння музичного твору, а саме: вступ – вступне слово вчителя; експозиція – слухання музичного твору; розробка – аналіз прослуханої музики; реприза – слухання на новому рівні; повторення[35].

Усвідомлення різних підходів до виявлення етапів ознайомлення з музичним твором уможливив запропонувати наступну *послідовність сприймання творів музичного мистецтва учнями початкових класів, а саме: презентація музичного твору; слухання музичного твору; аналіз прослуханої музики (інтерпретація інтонаційно-образного змісту твору); повторне слухання та обговорення на новому, вищому рівні.*

У дидактиці існують різноманітні класифікації уроків (Ю. Бабанський, Г. Кирилова, І. Лернер, М. Махмутов, В. Онищук, О. Савченко та ін.), проте єдиної та універсальної створити неможливо з огляду на багатоманітність цілей, завдань, методів тощо. Утвердилися такі основні типи уроків, які відносяться і до уроків мистецького циклу: урок вивчення нового матеріалу (засвоєння нових знань), урок засвоєння умінь і навичок, урок комплексного застосування отриманих знань і вмінь учнів, урок систематизації та узагальнення знань і вмінь учнів, урок контролю та корекції знань, умінь і навичок, а також комбінований урок, який одночасно вирішує декілька перерахованих вище завдань[35;56;63].

Науковці та вчителі предметними радять у процесі викладання музичного мистецтва застосовувати поширений в останні роки поділ форм проведення уроків на жанри: урок-гра, урок-екскурсія, урок-подорож, урок-казка, урок-вистава, урок-панорама, урок-концерт, урок-вернісаж тощо. Варто також синтезувати їх окремі елементи на одному уроці музичного мистецтва, коли це дидактично доцільно [63;67].

Уроки музичного мистецтва у початкових класах включають такі етапи: підготовчий, що передбачає організаційний момент, актуалізацію знань і способів діяльності учнів, коротке повторення попередньо вивченого матеріалу (пригадати проаналізовані на попередніх уроках твори, зміст засвоєних термінів або відомості про митців, творчість яких вже вивчалася раніше, заспівати вивчену пісню тощо), основна частина уроку та підсумок. *Інтерактивна вправа – центральна частина уроку.* Вчителю необхідно пам'ятати, що підбиття підсумків уроку – це дуже важливий етап інтерактивного уроку. Саме тоді пояснюється зміст зробленого; підводиться риска під знаннями, що повинні бути засвоєні, і встановлюють зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, знадобиться їм у майбутньому. Іншим терміном для цього стану є “рефлексія” – здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із діями та вчинками інших людей. Мета рефлексії: згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності – її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримати результати [63;67;71].

Розглянемо інтерактивні технології, які можна використовувати в початковій школі на уроках музичного мистецтва на етапі презентації музичного твору чи його обговорення [35;63;67].

Інтерактивні технології кооперативного навчання. Групова робота організовується як на уроках засвоєння нових знань, так і на уроках застосування знань, умінь і навичок.

Робота в парах. Ця технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів роботі у малих групах. За умов парної роботи всі діти в класі

отримують рідкісну за традиційним навчанням можливість висловлюватись. Робота в парах дає учням час подумати, обмінятись ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Під час роботи в парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу.

Ротаційні (змінювані) трійки. Цей варіант кооперативного навчання сприяє активному, ґрунтовному аналізу та обговорюванню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння.

Два – чотири – всі разом. Ще один варіант навчання, що є похідним від парної роботи, ефективний для розвитку навичок спілкування в групі вмінь переконувати та вести дискусію.

Карусель найбільш ефективна для одночасного включення всіх учасників в активну роботу з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань.

Роботу в малих групах варто використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму. Використовуються малі групи у випадках, коли завдання вимагає спільної, але не індивідуальної роботи.

Важливими моментами групової роботи є опрацювання змісту і подання групами результатів колективної діяльності. Залежно від змісту та мети навчання можливі *різні варіанти організації роботи груп*.

1. “Діалог”. Суть його полягає в спільному пошуку групами згодженого рішення. Це знаходить своє відображення у кінцевому тексті, переліку ознак.

2. “Синтез думок”. Дуже схожий за метою та початковою фазою на попередній варіант групової роботи. Але після об’єднання в групи і виконання завдання учні не роблять записів на дошці, а передають свій варіант іншим групам, які доповнюють його своїми думками, підкреслюють те, з чим не погоджуються.

3. “Спільний проект”. Має таку саму мету та об’єднання в групи, що й діалог. Але завдання, які отримують групи, різного змісту та висвітлюють проблему з різних сторін.

4. “Пошук інформації”. Різновидом, прикладом роботи в малих групах є командний пошук інформації, а потім відповіді на запитання.

5. “Коло ідей”. Метою “Кола ідей” є вирішення гострих суперечливих питань, залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання. Технологія застосовується, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, яке складається з декількох питань (позицій), які групи представляють по черзі.

Акваріум є формою діяльності учнів у малих групах, ефективний для розвитку навичок спілкування в малій групі, вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою думку. Може бути запропонований тільки за умови, що учні вже мають добрі навички групової роботи.

Технології колективно-групового навчання. До цієї групи належать інтерактивні технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу.

Обговорення проблеми в загальному колі. Це загальновідома технологія, яка застосовується, як правило, в комбінації з іншими. Її метою є прояснення певних положень, привертання уваги учнів до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі, мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань тощо.

Різновидом загальногрупового обговорення є технологія “*Мікрофон*”, яка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Незакінчені речення. Цей прийом часто поєднується з “Мікрофоном” і дає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення загальних ідей, порівнювати їх з іншими. Робота за такою методикою дає присутнім змогу вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

Мозковий штурм. Відома інтерактивна технологія колективного обговорення, що широко використовується для вироблення кількох вирішень конкретної проблеми. Мозковий штурм спонукає учнів проявляти уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки.

Навчаючи – учусь. Цей метод дає можливість учням взяти участь у передачі своїх знань однокласникам. Використання цього методу підвищує інтерес до навчання.

Ажурна пилка (“Мозаїка”, “Джиг-соу”). Дана технологія використовується для створення на уроці ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу.

Аналіз ситуації. На уроках музичного мистецтва зміст деяких понять учні засвоюють, аналізуючи певні ситуації. Такі ситуації можуть аналізуватись учнями індивідуально, в парах, в групах або піддаватись в загальному колі. Технологія вчить учнів ставити запитання, відрізнити факти від думок, виявляти важливі та другорядні обставини, аналізувати та приймати рішення.

Дерево рішень. Як варіант технології вирішення проблем можна використати “дерево рішень”, яке допомагає дітям проаналізувати та краще зрозуміти механізми прийняття складних рішень.

Імітаційні ігри розвивають уяву та навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння вирішувати проблеми.

Займи позицію. Цей метод демонструє різноманіття поглядів на проблему, що вивчатиметься, або після опанування учнями певною інформацією з проблеми й усвідомлення ними можливості протилежних позицій щодо їх вирішення.

Зміни позицію. Така технологія є подібною до попередньої. Вона також дає можливість обговорити дискусійні питання за участі всіх учнів. Метод дозволяє стати на точку зору іншої людини, розвивати навички аргументації, активного слухання.

Нескінченний ланцюжок – одна з форм обговорення дискусійних питань, метою якої є розвиток в учнів навичок прийняття особистого рішення та вдосконалення вміння аргументувати свою думку.

Дискусія є важливим засобом пізнавальної діяльності, сприяє розвитку критичного мислення учнів, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної проблеми.

Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу. Її метою є отримання учнями навичок публічного виступу та дискутування висловлення й захисту власної позиції.

Для виконання молодшими школярами колективних робіт можна час від часу застосовувати *метод спільних проєктів*. Наведемо приклади можливих колективних завдань організації проєктної діяльності учнів 4-го класу. *Перша тема:* “Виконання “віночків” народних пісень і танців, що побутують у рідному краї (“Перлини душі народної”). *Друга тема:* “Уявні подорожі країнами”. Додатково озвучити розповідь музикою: П. Чайковський, танці з балету “Лускунчик” (іспанський – “Шоколад”, арабський – “Кава”, китайський – “Чай”) та ін.

Наслідування – при застосуванні методу необхідно враховувати: специфіку наслідування прикладу дітьми молодшого шкільного віку; етапність наслідування (на першому етапі внаслідок сприймання конкретного прикладу виникає суб’єктивний образ, бажання наслідувати, на другому – діє зв’язок між прикладом для наслідування і поведінкою учня, на третьому – здійснюється синтез наслідувальних та самостійних дій); джерела для наслідування (вчителі, відомі композитори, вокалісти, виконавці музичних творів – віртуози та ін.).

Сутність методу *співпереживання* полягає в тому, що педагог пробуджує у дітей емоційні реакції через репрезентацію емоційних станів іншої людини, а також переживання власних емоцій (співчуття). Метод будується на *емпатії* – здатності емоційно відгукуватися на стан іншого [8;75].

Отже, серед сучасних інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку молодших школярів варто виділити такі такі: “Акваріум“, “Гронування“, “Ланцюжок“, “Аукціон“, “Мозковий штурм“, “Коло ідей“, “Навчаючи, вчуся“, “Мікрофон“, “Займи позицію“, “Один-двоє-всі разом“, “Карусель“, “Дискусія“, “Дерево рішень“, музично-дидактичні, імітаційні, театралізовані ігри, ігри-загадки, ігри-змагання, спільні проекти; інтерактивні технології організації слухання-сприймання: аналіз прослуханої музики (власна інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичних творів), педагогічний діалог (фасилітована дискусія), наслідування, співпереживання, робота в парах, трійках, великих і малих групах.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов використання інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів

Поняття “педагогічна умова” розглядається в українському педагогічному словнику С. Гончаренка як “обставина”, що сприяє розвитку певного педагогічного процесу [16].

Новий тлумачний словник сучасної української мови розглядає умову як необхідну обставину, “яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь” [44, с. 806]. Водночас, “обставина” характеризується як сукупність умов, за яких що-небудь відбувається [44, с. 518].

У довідковій літературі надаються різні тлумачення поняття “умова”, які мають багато спільного. Так, у філософському словнику умова визначається як категорія, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає і існує [59]. Науковці використовують поняття фактор як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища; чинник [8, с. 15 – 26]. У нашому дослідженні – це педагогічні умови використання інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів. Введення в освітній процес визначених педагогічних умов має призвести до підвищення якості мистецької освіти.

На нашу думку, процес художньо-естетичного розвитку молодших школярів буде ефективнішим за таких *педагогічних умов*: здійснення індивідуального підходу до учнів; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; комплексного застосування інтерактивних технологій як цілісної сукупності дидактичних, психологічних і методичних процедур.

Першою педагогічною умовою є індивідуальний підхід до учнів, який дає змогу враховувати темпи роботи кожного учня, його підготовленість, створює можливості для диференціації завдань, контролю й оцінювання результатів, забезпечуючи відносну самостійність. Але потребує значних затрат часу і зусиль учителя.

Психолого-педагогічні дослідження останніх десятиліть показали, що найважливіше значення має не тільки знання педагогом віку та індивідуальних особливостей, а й урахування особистих характеристик і можливостей учнів. Індивідуальний підхід передбачає опору на індивідуальні якості. Останні виражають дуже важливі для виховання характеристики – спрямованість особистості, її ціннісні орієнтири, життєві плани, сформовані настанови, домінуючі мотиви діяльності і поведінки. Ні вік, взятий окремо, ні індивідуальні особливості особистості (характер, темперамент, воля), розглянуті ізольовано від названих провідних якостей, не забезпечують підвищення якості навчальної роботи, всебічного розвитку особистості учнів.

Другою педагогічною умовою нами окреслюється *забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу*. Учень у процесі навчання і виховання виступає головною дійовою особою, суб'єктом взаємодії, яка спрямована на формування його індивідуальності. Необхідно зазначити, що педагогічна взаємодія набуває дієвості лише за гуманного ставлення до школяра, яке забезпечить зростання його творчого потенціалу. В процесі гуманної педагогічної взаємодії народжується довіра, взаєморозуміння, взаємоповага, доброзичливість, емпатія; формується мотиваційна, емоційно-вольова сфера; відбувається повне розкриття задатків, здібностей, можливостей

учнів. Без побудови суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, що ґрунтується на співробітництві та співтворчості, неможливий позитивний результат педагогічної діяльності.

Третя педагогічна умова – *комплексне застосування інтерактивних технологій як цілісної сукупності дидактичних, психологічних і методичних процедур*. У процесі підготовки до проведення уроку з використанням інтерактивних засобів необхідно: детально проаналізувати зміст і мету уроку, зміст і логіку вивчення навчального матеріалу; визначити обсяг і особливості знань, які мають засвоїти учні; відібрати і проаналізувати аудіовізуальні та інші дидактичні засоби, встановити їх відповідність змістові та меті уроку; встановити, на якому попередньому пізнавальному досвіді здійснюватиметься вивчення кожного питання теми; визначити методи і прийоми забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів, міцного засвоєння ними знань, набуття умінь і навичок.

Необхідно також відзначити, що інтерактивні технології художньо-естетичного розвитку учнів відкривають учителю нові можливості під час проведення уроків, дозволяючи зробити їх різноманітнішими за формами, уникнути шаблонності, підвищити інтерес учнів до музичного мистецтва.

Впровадження в мистецькій освіті таких технологій підвищує загальний рівень освітнього процесу, підсилює мотивацію навчання і пізнавальну активність учнів, постійно підтримує вчителів у стані творчого пошуку дидактичних новацій.

Отже, реалізація інтерактивного навчання і виховання вимагає від учителя створення певних організаційних і педагогічних умов, чіткого розуміння суті даної моделі навчання, уміння старанно планувати свою роботу.

Методичні рекомендації щодо використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи в процесі дослідно-експериментальної роботи

Рекомендовані методи навчання:

- 1) методи організації і провадження навчально-пізнавальної діяльності (пояснення, розповідь, ілюстрація, демонстрація, частково-пошуковий, самостійна робота, порівняльний);
- 2) методи стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності (інтерактивні методи: мозковий штурм, пошук ідей, сюжетно-рольові ігри, обґрунтування ідей, захист позиції, та інші описані нижче);
- 3) методи контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів (методи рефлексивного аналізу навчально-пізнавальної діяльності, самостійного узагальнення результатів, прогнозування та ін.)

У процесі використання інтерактивних засобів необхідно ретельно продумати поєднання з ними слова вчителя, можливості використання різних методів і прийомів: пояснення, установка на сприймання перед демонструванням (простеженням) окремих елементів комплексу чи комплексу загалом, бесіда за їх змістом; пояснення (бесіда) за змістом аудіовізуальних засобів; демонстрування (прослуховування) окремих частин, фрагментів або кадрів, що чергується з розповіддю (поясненням); демонстрування (прослуховування), що супроводжується поясненням (синхронним коментуванням). Діяльність учнів та вчителя на уроці музичного мистецтва з інтерактивними технологіями може бути такою (див. табл. 2.1) :

Таблиця 2.1

На уроці учні мають:	Діяльність учителя повинна бути спрямована на:
<ul style="list-style-type: none"> - вирішувати проблеми, застосовувати власний досвід; - займатися самонавчанням; - працювати з різноманітними джерелами; 	<ul style="list-style-type: none"> - організацію активної діяльності учнів; - організацію проектної, дослідницької праці; - стимулювання самонавчальної діяльності учнів;

<ul style="list-style-type: none"> - здобувати інформацію; -мати власну думку; - розуміти думку інших; - оцінювати життєву ситуацію; - раціонально застосовувати знання та вміння; - оцінювати вчинки; - співпрацювати з учнями та дорослими; - самостійно приймати рішення; - вміти дійти згоди; - працювати в групах; - вміти організувати власну працю; - нести відповідальність за вчинки; - встояти перед труднощами тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - відслідковування динаміки розвитку учнів; - добір завдань, які потребують застосування додаткових джерел інформації; - проведення консультацій з пошуку необхідної інформації; - розвиток уміння учнів виділяти головне; - підготовку завдань творчого характеру; - стимулювання висловлювань учнями власних думок; - застосування діалогічних методів праці; - розробку завдань різного рівня; - створення проблемних ситуацій; -введення методів самооцінювання та взаємоперевірки; - організацію роботи в парах та групах змінного складу тощо.
--	--

Серед ефективних інтерактивних методів можна виділити наступні методи: “Акваріум”, “Групування”, “Ланцюжок”, “Аукціон”, “Мозковий штурм”, “Коло ідей”, “Навчаючи, вчуся”, “Мікрофон”, “Займи позицію”, “Чистий аркуш”, “Один-двоє-всі разом”, “Карусель”, “Дискусія”, “Дерево рішень”, наслідування, співпереживання, броунівський рух та ін. Групова діяльність здійснюється на засадах кооперації як формі добровільної організації спільної праці.

Презентація музичного твору передбачає донесення до слухача повноцінної інформації про особливості написання, виконання і сприймання твору музичного мистецтва. У процесі презентації музичного твору відбувається взаємозв'язок тексту, слова, відеодемонстрації, комп'ютерної анімації, музики, графіки, образотворчого мистецтва. Основна мета презентації – дати учням повноцінну інформацію про музичний твір у зручній і цікавій формі.

Не менш важливим є процес обговорення. Неодмінною умовою здійснення духовного впливу на учнів під час педагогічного спілкування є майстерне володіння словом і організація діалогу – процесу міжособистісної взаємодії. Діалогічні форми педагогічного спілкування є засобом стимулювання інтерпретаційної діяльності учнів, прояву рефлексії в процесі пізнання мистецтва. Діалогова педагогічна взаємодія має бути забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями школярів і ґрунтуватися на емпатійному ставленні вчителя до всіх учнів (співучасть, допомога, підтримка). За таких умов у дітей виникає захоплення художньою діяльністю, домінують відчуття успіху, насолоди від бодай мінімальної самостійної участі на шляху до пізнання мистецтва.

З-поміж низки інтерактивних методів, доцільних для організації аналізу творів мистецтва, високу ефективність має фасилітована дискусія як одна з форм педагогічного спілкування, що полягає в колективному обговоренні певної проблеми, яка має на меті колегіально наблизитися до результату (знаходити рішення, відкривати нові ідеї, утворювати консенсус) за допомогою певних стратегій, спрямовуючих запитань і спеціальних прийомів ведучого – фасилітатора.

Представимо орієнтовні переліки творів для фасилітації на уроках музичного мистецтва (мистецтва) в початкових класах.

1 клас: Д. Кабалевський “Клоуни”, П. Чайковський “Нова лялька”, Л. Колодуб “Лялька співає”, Р. Шуман “Сміливий вершник”, “Дід Мороз”,

“Балетна сценка”, Я. Барнич “Коник”, Ю. Щуровський “Вечір у степу”, Л. Позен “Лірник”.

2 клас: А. Вівальді “Пори року” (за вибором), В. Косенко “Пастораль”, “Дощик”, І. Шамо “Веснянка”, П. Чайковський “Осіньна пісня”, “Масляна”, В. Сокальський “Косарі”, К. Сен-Санс “Карнавал тварин” (за вибором), Е. Гріг “Пташка”, “Метелик”.

3 клас: С. Рахманінов “Полішинель”, М. Равель “Хлопчик-мізинчик”, “Красуня, що спить у лісі”, Є. Адамцевич “Запорозький марш”, Ж. Колодуб “Снігова королева”, “Кай”, “Герда”, “Троль”, М. Мусоргський “Гном”, П. Чайковський “Мама”, “Баба-Яга”, Е. Гріг “Похід гномів”, В. Сокальський “Дівчина-сиротинка”, “У гаю”, С. Прокоф'єв “Джувльєтта-дівчинка”.

4 клас: К. Дебюссі “Ляльковий кек-уок”, П. Чайковський, три танці з балету “Лускунчик” (іспанський “Шоколад”, арабський “Кава”, китайський “Чай”), Ю. Щуровський “Хода роботів”.

На уроках музичного мистецтва в початковій школі з метою формування навичок спілкування і взаємодії доцільно чергувати перелічені форми кооперативної діяльності учнів у залежності від поставлених дидактичних і виховних завдань. Групова і колективна робота виникає під час виконання народних обрядів, у процесі розігрування театралізованих діалогів. Підкреслимо, що поступово, від клас до класу, збільшується питома вага групової роботи, адже учні привчаються працювати в команді, отримують елементарні комунікативні навички. Робота в групах сприяє вихованню в учнів толерантності, взаємодопомоги.

Сучасні методи навчання потребують відповідних засобів їх реалізації. Обов'язковою складовою навчального середовища є сучасні інтерактивні засоби навчання.

Інтерактивні засоби навчання – це засоби організації активної взаємодії учнів і вчителів в освітньому процесі з метою досягнення визначених дидактичних результатів.

Інтерактивні засоби навчання дозволяють внести до навчального процесу

інтерактивну складову. Використання їх у процесі навчання дозволяє значно підвищити рівень взаємодії між педагогом та здобувачем освіти. Комплекс апаратних засобів, необхідних для забезпечення інтерактивного навчання, як правило, складається з комп'ютера, інтерактивної дошки, мультимедійного проектора та пристроїв зв'язку (Вебкамера, система передачі даних, адаптер тощо).

2.3. Порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту

Важливою складовою художньо-естетичного розвитку учні початкових класів є їх музичний розвиток. Структура музичного розвитку молодших школярів полягає у взаємозв'язку емоційного, слухового, ритмічного та творчого компонентів, які цілісно охоплюють його зміст.

Емоційний [51] представлений таким критерієм як *ступінь сформованості умінь висловлювати свої думки, почуття за допомогою інтонацій, фарб, міміки та рухів; слуховий* віддзеркалює міра здатності до слухового уявлення; *ритмічний* – через критерій ступінь здатності відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати останній *та творчий*, який включає індивідуальні творчі здібності – *через міру здатності до самоаналізу*.

Показником рівня розвитку емоційного компонентами визначили *емоційний відгук на музику*, що виявляється у поведінці дитини під час слухання музики, у словесних характеристиках музичних образів та малюнках.

Показником рівня розвитку слухового компонента вважаємо *чистоту інтонування мелодійної лінії*, володіння відповідним діапазоном голосу, слухову увагу, почуття ладу.

Показником рівня розвитку ритмічного компонента – *здатність до точної і чіткої передачі ритмічного малюнка*.

Показником рівня розвитку творчого компонента – *інтерес до музично-творчої діяльності, наявність музичної уяви, здатність імпровізувати, складати мелодію, аналізувати свою діяльність*.

Відповідно до критеріїв та показників сформульовано *рівні музичного розвитку учнів початкової школи*: початковий, середній, достатній, високий.

Початковий рівень характеризується стихійним інтересом учнів до навчально-музичної діяльності, відсутнім почуттям ладу, слабким емоційним відгуком на музику. Учень має загальні, не систематизовані знання музичного мистецтва, у нього відсутні вміння та навички виконання навчальних завдань.

Середній рівень характеризується інтересом молодшого школяра до музично-навчальної діяльності, втім у нього відсутня усвідомленість значущості музичного мистецтва. Виконання навчальних завдань обмежено відомими зразками їх вирішення, слабе відчуття ладу, ритмічний малюнок передається учнем не чітко. Слухова увага в такого школяра сформована слабо. Творчі прояви у навчально-музичній діяльності відсутні.

Достатній рівень характеризується стійким інтересом до вивчення музичного мистецтва. Учень має музичні знання та розвинені навички користування ними у навчально-музичній діяльності. Наявні слухова увага, почуття ладу, учень вміє висловлювати свої думки, почуття за допомогою інтонацій, але творчі прояви формалізовані.

Високий рівень характеризується сталою потребою в творчій самореалізації. Учень пов'язує освітні успіхи з використанням знань музичного мистецтва як для вирішення особистих пізнавальних потреб, так і в навчально-музичній діяльності. Має знання засобів з музичного мистецтва, вміє їх аналізувати, адекватно оцінювати й використовувати. Творчі прояви в освітній діяльності характеризує оригінальність. Такий школяр володіє відповідним діапазоном голосу, має розвинуту слухову увагу, почуття ладу. Наявні музична уява, здатність імпровізувати, спроби складати мелодію.

Визначені критерії, їх показники, а також сформульовані на їх основі рівні музичного розвитку молодших школярів слугували проведенню експериментальної роботи.

Педагогічна діагностика – область діяльності вчителя, в зміст якої входить цілеспрямоване вивчення особливостей і можливостей особистості

учня з метою оптимального вирішення педагогічних завдань. Кінцевим підсумком процесу педагогічної діагностики є розуміння – специфічний стан свідомості педагога, що фіксує його впевненість в адекватному уявленні про учня. На відміну від розуміння, що виникло на основі механізму інтуїції, емпатії, розуміння, досягнуте в ході діагностичного вивчення, спирається на систематизовані, логічно організовані способи і форми пізнання [62].

До завдань педагогічної діагностики можна віднести наступні, а саме:

- виявлення і збір педагогічно значимої інформації, що характеризує освітній процес, його елементи та учасників;
- обробка та аналіз зібраної інформації;
- використання діагностичної інформації;
- оцінка достовірності діагностичної інформації, результативності діагностики;
- накопичення і зберігання діагностичної інформації.

Досягнення намічених результатів забезпечує реалізацію функцій діагностики, серед яких виділяються наступні:

- аналізуюча – сприйняття і розпізнавання педагогічно значущих характеристик об'єктів діагностики та аналіз їх стану;
- контрольно-оцінювальна – контроль освітнього процесу, його компонентів та учасників, оцінка стану об'єктів, ступеня відповідності діагностованих об'єктів заданим параметрам;
- пояснювальна – пояснення стану, що діагностується, ступеня його розвитку і рівня відхилення від будь-якого нормативу, причин даного стану і факторів, що на нього впливають;
- інформаційна – надання учасникам освітнього процесу отриманої діагностичної інформації, а також допомоги в її інтерпретації, її роз'яснення; інтегруюча – об'єднання інформації, знань про стан об'єкта, що діагностується, рівні його розвитку, отримані різними учасниками освітнього процесу;
- прогностична – передбачення та обґрунтування перспектив і можливостей подальшого розвитку об'єктів діагностики [62].

В нашому дослідженні педагогічна діагностика – це оптимальне співвідношення методів та певний алгоритм одержання інформації щодо музичного розвитку учнів молодших класів.

Педагогічна діагностика співвідноситься також з моніторингом і контролем. Моніторинг означає планомірне діагностичне відстеження процесів, що відбуваються в системі ЗЗСО, який проводиться з метою отримання об'єктивної й достовірної інформації про музичний розвиток молодших школярів та вплив на нього використання інтерактивних технологій.

Дослідження проводилося в Бердичівській спеціалізованій школі I–III ступенів №8 з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів, загальноосвітній школі I–III ступенів №7 імені Віктора Пастуха м. Бердичева Житомирської області, гуманітарної гімназії №2 міста Бердичева. До експерименту були залучені 3 вчителів та учні 1–4 класів (90 осіб).

Методи дослідження:

1) Аналіз календарних планів учителів щодо репертуару зі слухання музики.

2) Спостереження уроків музичного мистецтва, мистецтва в 1 – 4 класах ЗЗСО щодо використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів у різних видах діяльності з метою підвищення ефективності уроку.

3) Спостереження уроків музичного мистецтва на предмет активізації музичного сприймання у молодшому шкільному віці, організації міжособистісного спілкування на етапі художньо-педагогічного аналізу музичних творів.

4) Анкетування вчителів музичного мистецтва з метою визначення позиції щодо застосування інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку, індивідуальні бесіди з учителями.

Послідовність дослідження:

1. *Провести аналіз календарних планів учителів із музичного мистецтва щодо репертуару зі слухання музики.*

Звернути увагу:

- чи всі музичні твори відповідають програмі;
- визначити форми, методи та прийоми, які може використати вчитель для активізації музичного сприймання;
- визначити інтерактивні методи та прийоми, які можуть бути використані в різних видах діяльності;
- дані занести до таблиці:

№ з/п	Вид діяльності	Інтерактивний метод
-------	----------------	---------------------

У проміжному висновку вказати, які методи та прийоми використовуються частіше.

2. *Аналізуроків музичного мистецтва в початкових класах на предмет використання інтерактивних технологій з метою підвищення ефективності уроку, музично-естетичного розвитку учнів.*

Проаналізувати організацію слухання музики за схемою:

- відповідність слухання музики програмі;
- етапи ознайомлення з музичним твором (*презентація музичного твору; слухання музичного твору; аналіз прослуханої музики (інтерпретація інтонаційно-образного змісту твору); повторне слухання та обговорення на новому, вищому рівні*).
- чіткість, яскравість презентації твору;
- якість музичного слухання-сприймання музики учнями;
- формування музичного смаку у дітей молодшого шкільного віку.

3. Проаналізувати уроки музичного мистецтва щодо активізації музичного сприймання у молодшому шкільному віці, організації міжособистісного спілкування на етапі художньо-педагогічного аналізу музичних творів.

Спостереження запротоколювати за формою:

Протокол №

Дата:

Час:

Тема уроку:

Мета уроку, завдання:

Тип уроку:

Кількість учнів:

Вчитель:

Хід уроку (описати).

Під час спостережень звернути увагу і зафіксувати:

- Чи відповідає музичний твір рівню музичного розвитку учнів?
- Чи враховується рівень складності музичного твору?
- Як організовується слухання музики?
- Як організовується музична діяльність учнів у процесі слухання?
- Якими формами, методами, прийомами роботи активізується слухання-сприймання музичних творів?
- Чи використовуються інтерактивні технології?

В проміжному висновку відзначити доцільність, систематичність, використання інтерактиву в різновікових класах початкової школи.

Аналіз календарних планів. На основі аналізу календарних планів учителів Шмиголь О.В., Мартинюк М.В. та Лебедевої Н.К. (див. Додатки А, Б) було встановлено, що музичні твори відповідають програмі. Вчителями не часто, але все ж використовуються такі інтерактивні методи, як: візуалізована

розповідь, ілюстрація та інтерпретація твору музичного мистецтва, “евристична” бесіда, “мозковий штурм”.

У розділі “Хоровий спів” після вивчення пісні, діти із задоволенням співають караоке. У цій програмі ”Караоке” представлено багато казок і легенд для молодших школярів, які супроводжуються відеосюжетами.

Аналіз уроків музичного мистецтва в початкових класах на предмет використання інтерактивних технологій, організації музичного слухання-сприймання.

На основі аналізу уроків музичного мистецтва в 2 класі ЗОШ №7, 1 – 4-х класів ГГ №2 та СЗОШ №8 на предмет організації музичного слухання-сприймання, використання інтерактивних технологій і мультимедіа, було складено протокол (див. Додаток В, Г,Е). Слухання музики відповідає програмі, віку учнів; етапи ознайомлення з музичним твором (презентація музичного твору; слухання музичного твору; аналіз прослуханої музики (інтерпретація інтонаційно-образного змісту твору); повторне слухання та обговорення на новому, вищому рівні); презентація твору була чіткою та яскравою, діти уважно слухали музичні твори, активно обговорювали, емоційно реагували на музику.

Нами вивчалися здібності та музично-пізнавальні інтереси учнів (див. Додаток Д,Є). Такий аналіз дозволяє встановити характер інтересу учня і характеризувати силу даного інтересу. Аналіз змісту відповідей дозволив встановити недостатній рівень розвитку музично-пізнавальних інтересів.

4. Метою анкетування вчителів музичного мистецтва було з’ясування спрямованості фахівця на використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів у навчально-музичній діяльності, а також наявності знань про ці технології.

Анкетування довело, що всі вчителі музичного мистецтва – 3 особи (100%) розуміють зміст поняття “інтерактивні технології художньо-естетичного розвитку учнів”. Майже ніхто з опитаних учителів не заперечував значущості названих технологій для успішного проведення уроків музичного мистецтва та мистецтва в школі. 2 респонденти (66,6%) висловили думку, що “сучасний

розвиток мистецтва неможливий без інтерактивну, однак 1 (33,4%) дотримується думки, що традиційні способи навчання надійніші.

Здобуті відповіді на запитання, що адресоване учителям: “Як часто використовуєте Ви у своїй діяльності інтерактивні технології художньо-естетичного розвитку учнів?” були ранжовані у такій послідовності: “ніколи” (0 осіб – 0 %), “інколи” (2 особи – 66,6 %), “часто” (1 вчитель – 34,4 %).

Головними проблемами використання інтерактивні технології художньо-естетичного розвитку учнів в музичній шкільній освіті виступили: недостатнє програмно-методичне забезпечення інтерактивної музичної освіти, необхідність більш тривалий час готуватись до уроків.

Отже, вчителі музичного мистецтва при загальному позитивному ставленні до інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів, працюють почасти за традиційними методиками. Проте всі опитані мають бажання освоїти і використовувати нові інтерактивні технології шкільного музичного навчання.

Пошук ефективних шляхів у вирішенні визначених завдань дослідження приводить до висновку про необхідність використання педагогами інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку молодших школярів, які допоможуть удосконалити урок, оптимізувати процеси розуміння та запам'ятовування навчально-музичного матеріалу, а головне, зацікавити учнів предметом “Музичне мистецтво”.

Використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку молодших школярів має ефективно впливати на якість музичної освіти, а саме :

- теоретичної обізнаності учнів у музичному мистецтві (сукупність знань із предмету музичного мистецтва);
- досвіду музично-освітньої діяльності (уміння сприймати, аналізувати й інтерпретувати музичні твори);
- змістовності ціннісних орієнтацій (здатність до естетичної оцінки музичного твору, стійкість інтересу до музичного мистецтва, розвиненість художнього смаку);

- рівня мотивації навчально-пізнавальної діяльності (ставлення до музичної діяльності, зацікавленість музичним мистецтвом, активність у досягненні навчальних результатів).

Метою формувального етапу експерименту стала перевірка ефективності використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів у навчально-музичній діяльності.

Завдання формувального етапу експерименту – експериментально перевірити в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти ефективність розроблених педагогічних умов використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи.

Експериментальне навчання у здійснювалося в природних умовах організації освітнього процесу в початкових класах – експериментальній і контрольній групах (ЕГ і КГ).

З метою підвищення якості музичної освіти педагогам було рекомендовано впровадити визначені педагогічні умови:

- здійснення індивідуального підходу до учнів;
- забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу;
- комплексне застосування інтерактивних технологій як цілісної сукупності дидактичних, психологічних і методичних процедур.

В експериментальних класах (ЕГ) впроваджувалися визначені педагогічні умови. В контрольному класі (КГ) навчання проводилося за традиційною методикою.

Реалізація змісту навчання на уроках музичного мистецтва здійснювалася у процесі 3-х етапів.

Перший (організаційно-мотиваційний) спрямований на активізацію мотиваційно-потребової сфери учнів, стимулювання їхніх пізнавальних художньо-естетичних інтересів.

Другий (змістово-компетентнісний) етап – на впровадження педагогічних умов використання інтерактивних технологій художньо-

естетичного розвитку учнів, формування музичних компетентностей молодших школярів, що передбачає оволодіння змістом навчального матеріалу та способами діяльності.

Третій (ціннісно-рефлексивний) етап орієнтований на самостійне осмислене використання інтерпретаційних, вокально-хорових виконавських, інструментально-виконавських, творчих компетентностей, самовираження у сфері музичного мистецтва на основі глибокого проникнення в сутність художньо-естетичних явищ тощо.

У педагогічному процесі, спрямованому на художньо-естетичний розвиток молодших школярів, використовувалися інтерактивні методи навчання і виховання: “Мікрофон“, “Ланцюжок“, “Аукціон“, “Мозковий штурм“, “Гронування“, “Чистий аркуш“, “Дерево знань“, “Асоціативний куш“, “Акваріум”, “Коло ідей”, “Навчаючи, вчуся”, “Мікрофон”, “Займи позицію”, “Один-двоє-всі разом”, “Карусель”, “Дискусія”, метод наслідування, метод варіативності вражень, метод співпереживання (емпатії), метод пластичного інтонування, метод асоціативного пошуку, метод аналізу-інтерпретації музичних творів, метод проєктів та ін. Форми інтерактивного навчання поєднували роботу в парах, ротаційні (змінні) трійки, роботу в малих групах, броунівський рух та ін.

Для закріплення мистецьких понять та термінів наприкінці вивчення теми педагоги проводили такі ігри: “Кращі знавці мистецтв“, “Поле чудес“. Щоб розвивати творчі здібності учнів, поступово та систематично включати їх у самостійну пізнавальну діяльність та забезпечувати педагогічну взаємодію, педагогами використовувалися нестандартні форми уроків: урок – вікторина; урок – концерт, урок – інтерв’ю; урок – конкурс, урок – дискусія; урок – захист; урок – подорож.

Для активізації музичного сприймання вчителі використовували метод співу з голосу або зі слуху, метод абсолютної та відносної (релятивної) сольмізації, метод емоційного впливу, методи контрасту і зіставлення, наслідування, співпереживання (імпатії) (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

№ з/п	Вид діяльності	Методи, в тому числі інтерактивні	Сутність методу
1.	<i>Презентація музичного твору</i>	Метод “навчаючи учусь” із візуалізованою розповіддю	Доведення учнями до учнів повноцінної інформації про особливості написання, виконання і сприймання твору музичного мистецтва з використанням візуальних засобів.
2.	<i>Слухання музичного твору</i>	Ілюстрація твору музичного мистецтва, живе виконання творів різними учнями	Фрагменти музичних творів (або повністю твір), які виконуються під час уроків або відтворюються за допомогою механічних засобів.
		Рольова гра “наслідування або копіювання”	Засвоєння творчого стилю композитора або манери виконання музичного твору, наслідування художньо-естетичного досвіду, вокально-хорових вмінь і навичок, копіювання виконавської майстерності.
		Рольова гра, метод емоційного впливу	Випробовування у ролі виконавця, почуття й переживання, які виникають на основі спілкування з творами музичного мистецтва провокують в першу чергу естетично-комунікативні емоції.
3.	<i>Аналіз прослуханої музики</i>	Рольова гра, власна інтерпретація творів музичного мистецтва	Інтерпретація передбачає творчий підхід до розкриття змісту музичного образу або музичного твору, який ґрунтується на власному відчутті виконавця або слухача.

		Метод “за” і “проти”, контрасту зіставлення	Категорія контрасту в музичному мистецтві пов’язується зі зміною якісних характеристик музичної мови та засобів музичної виразності. Зіставлення, як метод пізнання і усвідомлення закономірностей розвитку музичної драматургії полягає у порівнянні одних явищ і фактів музичного мистецтва або музичних образів з іншими, для встановлення їх відмінності чи подібності.
4.	<i>Обговорення.</i>	Фасилітована дискусія, “евристична” бесіда, ”мозковий штурм”, ”генерування ідей”, ”дерево рішень”, метод музичного узагальнення	Бесіда є інтерактивним методом навчання, передбачає взаємодію вчителя з класом чи групою осіб, запроваджується з метою обговорення художньо-педагогічного матеріалу, передбаченого для вивчення навчальною програмою. В результаті порівняння, аналізу і синтезу виокремлюємо їхні частини, аспекти, елементи, ознаки.
5.	<i>Спів</i>	Метод співу з голосу або зі слуху	Використання методу співу з голосу або зі слуху вважається ефективним засобом розвитку звуковисотного і гармонічного слуху, ладового відчуття, а також сприяє концентрації уваги учнів на чистоті інтонування та засобах музичної виразності.
6.	<i>Розучування пісні</i>	Метод абсолютної сольмізації	Вивчення нотної грамоти органічно включається в урок під час розучування пісень та слухання музики.

		<p>Метод відносної (релятивної) сольмізації</p>	<p>Метод, що суттєво розвиває вміння сольмізувати та ґрунтується на транспозиції складових назв основних щаблів ладу в різні тональності, зберігаючи ладові функції щаблів незалежно від абсолютної висоти початкових звуків нових тональностей.</p>
--	--	--	--

Як ефективний засіб навчання педагогами використовувалася мультимедійна програма “Музичне Мистецтво” для 1–7 класів (див. Додаток В), мультимедійна дошка, проектори, комп’ютери, ноутбуки та ін.

Використання інтерактивних технологій пов’язане з колективним обговоренням проблеми або співставлення інформації, ідей, думок. Інтерактивні методи та казкові сюжети, музично-дидактичні ігри, театралізовані ігри, ігри-загадки, ігри-змагання, які використовували вчителі, сприяли засвоєнню, закріпленню знань, оволодінню способами пізнавальної діяльності, формуванню в дітей навичок музичного сприймання, вмінню розрізняти висоту, тембр, силу і тривалість звуку, планомірно розвивали висотний, динамічний, ритмічний і тембровий слух.

Показником інтересів дітей молодшого шкільного віку до музики, та в музичній діяльності є потяг до створення художніх звуко-інтонаційних образів та виявлення особистісного емоційно-естетичного ставлення до них. Для цього стає необхідним за допомогою музичного мистецтва розвинути сприйняття навколишнього середовища, вміння аналізувати. Особливість інтересу до музики молодших школярів так або інакше пов’язана з їх емоційно-почуттєвою сферою і є провідним фактором для даного вікового періоду. Тому, й уся методика формування інтересу до музики повинна базувалася на емоційно-почуттєвій сфері молодшого школяра.

Педагогами використовувався *метод асоціативного пошуку*. Оскільки музика не оперує словами і поняттями, не створює видимих образів, а

пов'язана зі світом почуттів і переживань людини, її виражальні можливості спираються головним чином на область асоціацій і аналогій, що відображають життєвий досвід людини, чуттєво-наочні уявлення про предмети і явища дійсності і ситуативну пам'ять про них. Завдяки асоціаціям психічна діяльність людини стає різноманітніше, повніше, багатше, яскравіше, що благотворно позначається на процесі сприйняття і переживання творів мистецтва. Значимість такого роду асоціацій особливо важливо враховувати в музичному навчанні молодших школярів.

Метод мозкового штурму став одним із способів пошуку нових ідей. Він являє собою спосіб вирішення проблеми або завдання на базі стимулювання творчої активності. В ході проведення мозкового штурму діти висловлювали велику кількість варіантів рішення, а потім з висловлених ідей відбиралися найбільш вдалі, практичні. Застосування “мозкового штурму” значно підвищує активність учнів на уроці, оскільки в ході роботи школярі отримали можливість продемонструвати свої знання і задуматися про можливі варіанти вирішення завдання. При цьому вони вчаться коротко і максимально чітко висловлювати свої думки, аналізувати їх. Метод мозкової атаки передбачає об'єднання зусиль кількох учнів, і можливість розвивати ідеї один одного.

Для початку потрібно визначитися з темою і метою уроку, конкретизувати навчальне завдання. Потім планується загальний план уроку, час, що відводиться на кожний з етапів.

Етапи проведення мозкового штурму:

1. Постановка завдання.
2. Висування ідей.
3. Обговорення ідей.
4. Прийняття рішення.
5. Постановка задач кожній команді.

Аналіз ідей – колективне обговорення, аналіз і критика всіх пропозицій. В кожній ідеї вчителі знаходили щось позитивне, значуще, і розглянути можливість його застосування.

Активно використовувався *метод аналізу-інтерпретації музичних творів*. Сприйняття, відбите в музично тексті, може проявити себе тільки через слухацьку інтерпретацію, реалізовану в словесних образах. Саме інтерпретація є і носієм і засобом виявлення найважливішого властивості сприйняття – його суб'єктивно-особистісної природи.

Метод проектів. Учні, які реалізовували проект, самостійно добували інформацію з питання, опрацьовують її в знайомій їм формі, представляли результати. Елементом, що відрізняє проект як метод навчання від інших методів, є спосіб визначення цілей, зміст, інструкції для учнів, а також спосіб оцінювання. Оскільки головним результатом є знання і вміння учня, необхідно адаптувати до них цілі та оцінювання. І, звичайно, важко уявити собі проект без самостійної роботи, в цьому випадку – роботи учня.

Проекти реалізовувалися як індивідуальні так і колективні. Переваги індивідуального способу – це виховання в учнів відповідальності та можливість більш об'єктивної оцінки їх роботи. У свою чергу, колективні проекти активізували в учнів здатності, необхідні для роботи в групі. Критерії оцінки були відомі з самого початку проекту та визначені чіткою інструкцією.

Одна з переваг роботи над проектами – можливість розвивати навички командної діяльності. Однак це ставить перед вчителем особливі завдання, деякі з яких він має вирішити самостійно, а інші – спочатку обговорити з учнями. І тут багато що залежить від наявного у дітей досвіду командної роботи. Зазвичай спочатку учні прагнуть до того, щоб об'єднатися в команду зі своїми друзями. Не існує залізних правил, як реагувати в такій ситуації. Деякі вважають, що на перших порах краще з цим змиритися, і тільки коли учні відчують довіру один до одного, скоригувати склад груп таким чином, щоб створити оптимальні умови для взаємодії, максимально розширивши її простір.

Мультимедійна презентація – один з типів мультимедійних проектів, які застосовувалися при виступах, на уроках в процесі пояснення нового матеріалу. Загалом мультимедіа технології – це прийоми і методи мультимедійної інформації за допомогою комп'ютерної техніки.

Досить ефективним є новий технічний засіб з використанням інформаційних технологій – це *інтерактивні дошки*, які в майбутньому можуть поступово витіснити традиційні дошки на основі крейди та маркерів. Інтерактивні дошки інтегрують у собі чотири компоненти: комп'ютер; мультимедійний проектор; програмне забезпечення; власне дошка.

Проведена дослідно-експериментальна робота засвідчила ефективність організації освітнього процесу з використанням інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку молодших школярів у навчально-музичній діяльності та досягнення поставленої мети.

У результаті порівняння даних констатувального і підсумкового зрізів було зафіксовано значні зміни показників музичного розвитку учнів експериментальної групи (ЕГ): зменшення низького рівня на 16,5%, середнього – на 25%, збільшення достатнього на 25%, високого – на 16,5%. В контрольній групі (КГ) зафіксовано незначні зміни у кількісних показниках: зменшення низького рівня на 3,2%, середнього – на 3,9%, збільшення достатнього на 3,9%, високого – на 3,2%.

Співставляючи результати підсумкового діагностування між ЕГ та КГ можна констатувати таке: в КГ найбільшній показник має середній рівень (36,8%), а найнижчий – високий (4,5%), що спостерігалось і в результаті констатувального зрізу; в ЕГ найвищий показник після формувального експерименту має достатній рівень (49,9%), а найнижчий – низький – 9,1%. Ці та вищезазначені факти свідчать про значні позитивні зміни, підвищення загального рівня музичного розвитку учнів ЕГ порівняно з учнями КГ (див. табл. 2.3).

Рівні музичного розвитку учнів початкової школи в експериментальній і контрольній групі до та після формувального етапу експерименту (у %)

Рівні музичного розвитку	Динаміка музичного розвитку учнів початкових класів (у %)					
	ЕГ			КГ		
	до експ.	після експ.	динаміка	до експ.	після експ.	динаміка
Високий	2,15	18,65	+16,5	1,3	4,5	+3,2
Достатній	24,9	49,9	+25	27,5	31,4	+3,9
Середній	47,35	22,35	-25	40,7	36,8	-3,9
Низький	25,6	9,1	- 16,5	30,5	27,3	-3,2

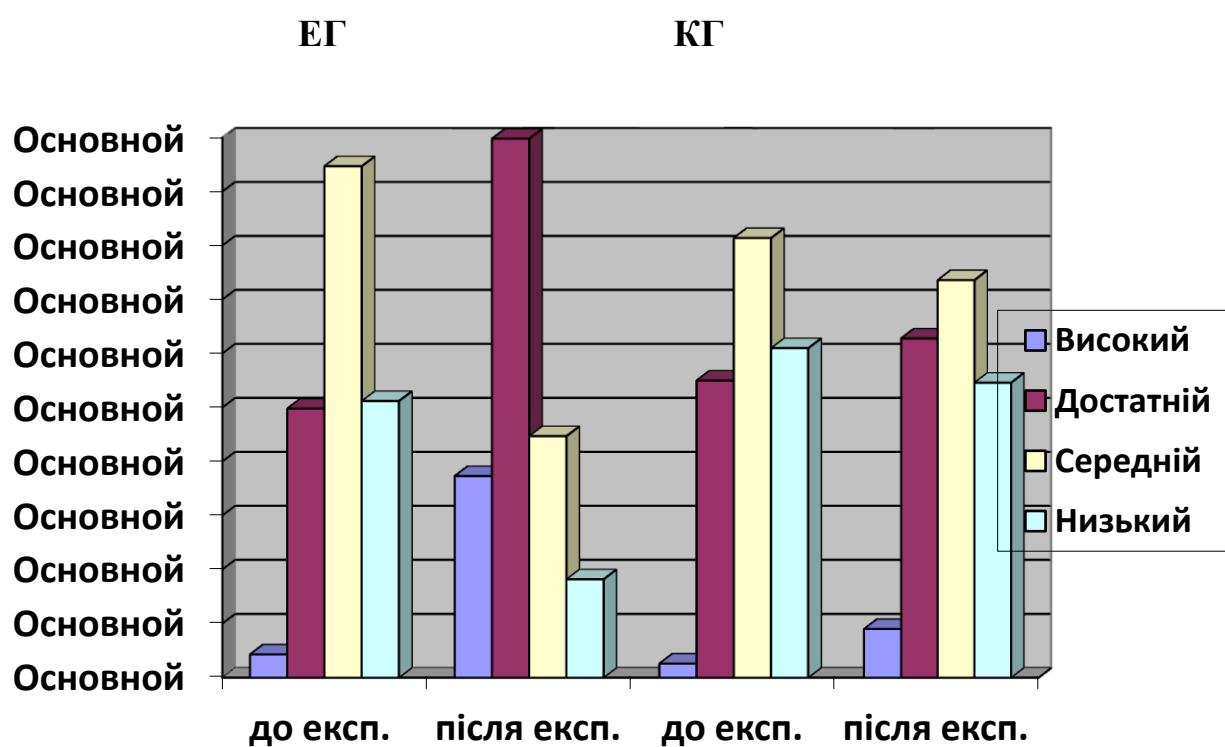

Рис. 2.1. Рівні музичного розвитку учнів початкової школи в експериментальній і контрольній групі до та після формувального етапу експерименту (у %)

Завдяки впровадженню обґрунтованих педагогічних умов використання інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку, в учнів початкових класів покращилася якість знань, посилилася активність, прагнення до пізнання музики, здійснення самостійної пізнавальної діяльності. Школярі набули досвіду роботи у групах, покращилася якість навчального спілкування, рівень сформованості їхніх комунікативних навичок та ін.

Таким чином, процес художньо-естетичного розвитку молодших школярів буде ефективнішим за таких визначених педагогічних умов: здійснення індивідуального підходу до учнів; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; комплексного застосування інтерактивних технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкових класів як цілісної сукупності дидактичних, психологічних і методичних процедур.

Визначальними рисами технологій художньо-естетичного розвитку учнів початкової школи є: спрямованість на формування музичної культури школярів; стимулювання інтересів, потреб і смаків; опанування знань, вмінь і навичок у різних видах музичної діяльності; збагачення художньо-естетичного досвіду; розвиток музично-творчих якостей особистості в процесі вокально-хорової роботи, вивчення основ музичної грамоти, сприймання музики, імпровізації, гри на музичних інструментах та рухів під музику.

Отже, в шкільній практиці початкової мистецької освіти варто використовувати такі технології художньо-естетичного розвитку учнів: “мозковий штурм”, або “мозкову атаку”, “мікрофон” (вільне накопичення значної кількості ідей з певної теми, критичне їх осмислення), “незакінчене речення”, “ажурну пилку”, метод прогнозування або передбачення, “дерево рішень”, “гранування” або “асоціативний куц” (встановлення асоціативних зв'язків між окремими поняттями для узагальнення теоретичного матеріалу, підбиття підсумків вивченої теми чи розділу), “сократівську” бесіду (учні ставлять проблемні питання і шукають

шляхи їх розв'язання); рольові ігри, фасилітовану дискусію, захист мистецьких проєктів, наслідування, співпереживання (емпатія), різні групові й колективні форми художньої кооперації (диспути, круглі столи та ін.). Серед сучасних інтерактивних технологій організації слухання-сприймання варто виділити: аналіз прослуханої музики (власна інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичних творів), педагогічний діалог (фасилітована дискусія), робота в парах, трійках, великих і малих групах.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження і здобуті результати дають можливість зробити такі висновки:

1. Набуття вітчизняною системою освіти загальноєвропейських рис зумовлює пошук інтерактивних педагогічних технологій художньо-естетичного розвитку учнів.
2. Музичний розвиток розглядається як якісні зміни психічних процесів, що викликаються внутрішніми закономірностями музичних переживань дитини і зовнішніми обставинами її життя і виявляється у здатності сприймати музику, займатися практичною музичною діяльністю та у сукупності музичних знань, умінь та навичок. Компоненти музичного розвитку дітей молодшого шкільного віку: емоційний, слуховий, ритмічний та творчий. Музичний розвиток дітей – важлива складова їх художньо-естетичного розвитку.
3. Педагогічна технологія художньо-естетичного розвитку учнів – це теоретично і методично обґрунтований спосіб організації освітнього процесу, спрямований на оптимальне досягнення цілей мистецької освіти в єдності навчання та естетичного виховання учнів на основі реалізації потенціалу художніх цінностей; результатом такої організації є формування ціннісно-сислової сфери особистості та розвиток ключових, предметних і міжпредметних компетентностей за допомогою гнучкого управління та коригування спільних дій учителя та учнів відповідно до педагогічної ситуації.
4. Складові педагогічної технології художньо-естетичного розвитку учнів: планування цілей і завдань, прогнозування результатів мистецької освіти і виховання; реалізація цілей через систему засобів, інструментальних дій і операцій у процесі організації педагогічної взаємодії; оцінювання досягнень і корегування результатів мистецької освіти.

5. Мистецька освіта в єдності змісту і технологій навчання і виховання, спрямована на формування в учнів поліхудожньої і полікультурної картини світу, ґрунтується на наукових засадах різних сучасних підходів, з-поміж яких нами виділено: особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний.
6. Показником рівня розвитку емоційного компонента музичного розвитку учнів початкових класів нами визначено емоційний відгук на музику, що виявляється у поведінці дитини під час слухання музики, у словесних характеристиках музичних образів та малюнках. Показником рівня розвитку слухового компонента – чистоту інтонування мелодійної лінії, володіння відповідним діапазоном голосу, слухову увагу, почуття ладу. Показником рівня розвитку ритмічного компонента окреслено здатність до точної і чіткої передачі ритмічного малюнка. Показником рівня розвитку творчого компонента – інтерес до музично-творчої діяльності, наявність музичної уяви, здатність імпровізувати, складати просту мелодію, ритмічний малюнок.
7. В шкільній практиці початкової освіти варто застосовувати такі інтерактивні технології художньо-естетичного розвитку: “мозковий штурм”, або “мозкову атаку”, “мікрофон” (вільне накопичення значної кількості ідей з певної теми, критичне їх осмислення), “незакінчене речення”, “ажурну пилку”, метод прогнозування або передбачення, “дерево рішень”, “транування” або “асоціативний кущ” (встановлення асоціативних зв’язків між окремими поняттями для узагальнення теоретичного матеріалу, підбиття підсумків вивченої теми чи розділу), “сократівську” бесіду (учні ставлять проблемні питання і шукають шляхи їх розв’язання); рольові ігри, фасилітовану дискусію, захист мистецьких проєктів, співпереживання, наслідування, різні групові й колективні форми художньої кооперації (диспути, дебати, круглі столи та ін.).
8. Серед інтерактивних технологій організації слухання-сприймання ефективними є: аналіз прослуханої музики (власна інтерпретації

інтонаційно-образного змісту музичних творів), педагогічний діалог (фасилітована дискусія), робота в парах, трійках, великих і малих групах.

9. Процес художньо-естетичного розвитку молодших школярів буде ефективнішим за таких визначених педагогічних умов: здійснення індивідуального підходу до учнів; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; комплексного застосування інтерактивних технологій як цілісної сукупності дидактичних, психологічних і методичних процедур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. До школи – у шість років / Ш.О.Амонашвілі; [сост. И.Н.Баженова] // Педагогический поиск. – К.: Рад. шк., 1988. – С. 3–46.
2. Аніщенко В. Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи – 2013 – С.103 – 107.
3. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
4. Артемова Л.В. Вчися граючись. – К.: Томіріс, 1995. –111с.
5. Березан В. І. Підготовка майбутнього педагога до естетичного виховання школярів засобами сучасної музики масових жанрів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Березан Валентина Ігорівна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 1999. – 195 с.
6. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.метод.посібник. / І. Бех.– К.; ІЗМН,1998. – 204 с.
7. Бех І.Н. Виховання особистості: кн.2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. –К.: Либідь, 2003. – 344 с.
8. Бойко В. Діагностика рівня емпатії: тест на емпатію [Електронний ресурс] / В. Бойко, І. Юсупов. – Режим доступу : <http://terloo.in.ua/test-naempatiyu-boyko-yusupova-diagnos.html>
9. Брылин Б. А. Педагогические основы музыкально-творческого развития учеников старших классов в современных формах досуга : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / Брылин Борис Андреевич ; Винницкий государственный педагогический институт. – Винница, 1997. – 450 с.
10. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. – К.: Музична Україна, 1978. –256 с.

11. Вивчення музики в 5-8 класах : навчально-методичний посібник для вчителів : в 2 ч. / Л. М. Масол [та ін.] ; за ред. М. С. Демчишин. – Харків: Скорпіон, 2003. – Ч. 2. – 128 с.
12. Воеводина Л. П. Вербальна інтерпретація музики / Л. П. Воеводина // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. – Симферополь, 2010. – Т. 23 (62), № 2. – С. 85– 90.
13. Гайдамака О. В. Поліхудожнє виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Гайдамака Олена Василівна ; Інститут проблем виховання НАПН України. – Київ, 2016. – 19 с.
14. Гарипова Н. М. К вопросу об эмоциональных компонентах в структуре содержания и восприятия музыки / Н. М. Гарипова // Внемузыкальные компоненты композиторского текста : межвузовский сборник статей / Уфимский государственный институт искусств. – Уфа, 2002. – С. 101-117.
15. Гладкая О.О. О формировании певческих навыков на уроках музыки в начальных классах //Музыкальное воспитание в школе. – 1979. – Вып. 14. – С.26–34.
16. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
17. Дем'янчук О.Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи. – К.: Вища школа, 1994. –78 с.
18. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. пос.] / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 218с.
19. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва : методичний посібник / за ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 160 с.
20. Завадська Т. М. Формування музично-естетичного досвіду молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія і

- історія педагогіки» / Завадська Тетяна Миколаївна ; Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 1993. – 23 с.
21. Зязюн І.А., Миропольська Н.Е., Хлебнікова Л.О. та інші. Виховання естетичної культури школярів. – К.: ІЗМН, 1998. – 156 с.
22. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев. – Москва : Педагогика, 1982. – 703 с.
23. Киященко Н. И. Трансформация эстетического воспитания в эпоху глобализации и смены цивилизаций / Н. И. Киященко // Век глобализации : научно-теоретический журнал. – 2010. – № 2 (6). – С. 127-138.
24. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : [монографія] / А. В. Козир. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 378 с.
25. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток : монографія / Оксана Анатоліївна Комаровська. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – 412 с.
26. Комаровська О. А. Центр гартування педагогіки мистецтва: штрих до портрету лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти / О. А. Комаровська // Мистецтво та освіта : науково-методичний журнал. – 2016. – № 1 (79). – С. 49-51.
27. Кондрацька Л. А. Музична антропологія : підручник для магістрів та студ. муз.-пед. фак. / Людмила Анатоліївна Кондрацька. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, 2007. – 190 с. 82.
28. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04

29. Костюк О. Г. Сприйняття музики і художня культура слухача / О. Г. Костюк. – Київ : Наукова думка, 1973. – 123 с.
30. Кругликов В. А. Опыт эстетический [Електронний ресурс] / В. А. Кругликов // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Институт философии РАН. – Москва, 2000-2001. – Режим доступа : <http://iph.ras.ru/elib/2197.html>
31. Кудин В. А. Эмоции в обучении и образовании: социально-психологический аспект : учебное пособие / Вячеслав Кудин. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2012. – 180 с.
32. Левчук Л. Т. Эстетика / Л. Т. Левчук. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 520 с.
33. Лисенко Л.М. Особливості розвитку емоційної пам'яті у старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Лисенко Людмила Миколаївна ; Харківський національний університет імені В. М. Каразіна. – Харків, 2007. – 20 с.
34. Любан-Плоцца Б. Музыка и психика / Любан Плоцца Б., Побережная Г., Белов О. – Киев : АДЕФ-Украина, 2002. – 200 с.
35. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посіб. / Л. М. Масол. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. – 178 с.
36. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в основній школі : методичний посібник для вчителів / Л. М. Масол. – Київ : Шкільний світ, 2012. – 128 с.
37. Масол Л. Образ – слово – думка: полікультурний діалог в освітньому просторі// Мистецтво та освіта. – 1999. – № 4, – С.38–45.
38. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / Медушевский В. В. – Москва : Музыка, 1976. – 254 с.

39. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в ХХІ столітті : аналітична доповідь / Базелюк О. В. [та ін.] ; за наук. ред Л. М. Масол. – Київ : Аура Букс, 2012. – 239 с.
40. Науменко С. І. Психологія музичної діяльності / С. І. Науменко. – Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2015. – 408 с. 84
41. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. – № 1 (січень). – С. 22– 25.
42. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. : Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова [та ін.] ; заг. ред. М. Грищенко. – Київ : МОН України, 2016. – 40 с.
43. Нова українська школа: основи Стандарту освіти / МОН України. – Київ, 2016. – 64 с.
44. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – Київ : Аконіт, 2003. – Т. 1-3. – 862 с.
45. Новикова Н. В. Формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музики засобами мультимедійних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Новикова Надія Валентинівна ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – 20 с.
46. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – Київ : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
47. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навчальний посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – Київ : Знання України, 2004. – 264 с.
48. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Галина Микитівна Падалка. – Київ : Освіта України, 2008. – 274 с.
49. Падалка Г.М. Творча самореалізація в мистецтві: теоретико-педагогічні аспекти / Г. М. Падалка // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і

- методика мистецької освіти : збірник наукових праць. – Київ, 2015. – Вип. 18 (23). – С. 3–7.
50. Паньків Л. І. Зміст та функції художніх орієнтацій у контексті мистецької освіти / Л. І. Паньків // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. – Київ, 2015. – Вип. 18 (23). – С. 37–42.
51. Петрушин В. И. Моделирование эмоций средствами музыки [Електронний ресурс] / В. И. Петрушин. – Режим доступу : <http://www.voppsy.ru/issues/1988/885/885141.htm>
52. Побережна Г.І. Музикотерапевтичні методики в школі / Г.І. Побережна // Мистецтво та освіта. – 2010. – №4. – С.2-4.
53. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – Київ : А.С.К., 2004. – 192 с.
54. Пометун О.І. Інтерактивні технології навчання: [методичний посібник] / О.І.Пометун та ін. – Умань, 2003. – 68с.
55. Проблеми сучасного музичного виховання й навчання : збірник статей учасників конференції, викладачів та студентів кафедри співів і диригування: матеріали регіональної науково-практичної конференції, 27 березня 2008 р. / Луганський національний університет імені Т. Шевченка ; редкол. Л. М. Сбітнєва [та ін.]. – Луганськ, 2008. – 147 с.
56. Руденко Н.І. Підготовка майбутніх учителів початкової школи в умовах коледжу до застосування інтерактивних технологій на уроках математики: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Руденко Ніна Миколаївна; Київський університет імені Бориса Грінченка. – 2016. – 288 с.
57. Рудницька Л. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник. – К.,2002, –270 с.

58. Сергеева О. А. Эмоции как средство социализации педагога и учащегося / О. А. Сергеева // Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. – Москва, 2008. – № 3. – С. 74-78.
59. Строгаль Т.Ю. Формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Строгаль Тетяна Юрійвна; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2018. – 273 с.
60. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 659 с.
61. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Київ, 1976. – Т. 1. – С. 209– 400.
62. Сяо Цзяцзюнь. Формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музики в загальноосвітній школі: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Цзяцзюнь Сяо; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2019. – 194с.
63. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : посібник для вчителя / Н. Є. Миропольська [та ін.]. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2006. – 239 с.
64. Федій О. А. Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика : [монографія] / О. А. Федій. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2009. – 404 с.
65. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти : посібник для вчителя / Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна [та ін.] ; за наук .ред. Л. Масол. – Київ : Педагогічна думка, 2010. – 232 с.
66. Формування образного мислення [Науково-методичне видання]/ За ред. Л. Масол, В. Рагозіної, М. Скирди.–Нью-Йорк;К., 2001. – 78 с.

67. Хлебнікова Л.О. Урок музики у шестирічних учнів // Початкова школа. –1988. –№ 9. – С. 18–21.
68. Черкасов В.І. Технології сприймання музики. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 102. / В.І. Черкасов 2016. – С.170.
69. Шевнюк О. Л. Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Шевнюк Олена Леонідівна ; Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 1995. – 202 с.
70. Шевчук А. Сучасні підходи до організації музичної діяльності дітей: методичні рекомендації // Дошкільне виховання. – 2000. – № 2. – С. 6–8.
71. Шинкаренко А.І. Урок музики, як урок мистецтва // Початкова школа. –1996. –№ 4. – С. 33–36.
72. Шинкаренко А.І., Лупак Н.І. Розучування пісень з музично-ритмічними рухами // Початкова школа. – 1989. – № 3. – С. 55–57.
73. Штефан Л. Застосування вокалотерапії в освітньому процесі педагогічного вузу / Л. Штефан // Молодь і ринок. – 2010. – № 7/8 (66/67). – С. 16-18. 223
74. Шугуан. Структурні складові досвіду виконавської діяльності педагога-музиканта / Шугуан // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання підготовки фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2012. – С. 184-187.
75. Юсупов І. М. Методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» [Електронний ресурс] / І. М. Юсупов. – Режим доступу : <http://psytests.org/emotional/yusupov.html>
76. Юсфин А. Г. Время и пространство музыкотерапии: заметки / А. Г. Юсфин // Музыкотерапия в музыкальном образовании : материалы Первой Международной научно-практической конференции, 5 мая 2008

- г., Санкт- Петербург / Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 15.
77. Якиманська І. Особистісно орієнтована система навчання / І. Якиманська // Завуч. – 1999. – № 7. – С. 22.

**Календарне планування за програмою “Мистецтво” 4 клас
авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В., Дмитренко О. М**

№ уроку	Тема уроку	Музичне мистецтво
Тема року: СВІТ У МИСТЕЦЬКИХ ШЕДЕВРАХ.		
1.	Мій мальовничий світанковий край.	Народна музика. Музична спадщина рідного краю. Музичний образ. Музична форма - куплетна. Слухання: М. Калачевський «Українська симфонія» (фр). Розучування: укр. нар. пісня «Садок вишневий...».
2.	Ой роде наш красний.	Поняття: імпровізація. Беседа про родовід. Традиції родини. Жанри укр. нар. пісень. Слухання Л.Ревуцький «Жолискова». Розучування «Ой ходить сон».
3.	Народна веселка.	Жартівливі та сатиричні пісні. Слухання укр. нар. пісня «Та орав мужик край дороги». Розучування: укр. н.п. «Чи не той то Омелько».
4.	Українські візерунки.	Особливості укр. нар. танців. Слухання: укр. нар. танці «Полісяночка» «Аркан». Українські народні інструменти.
5.	Стежками століть.	Історичні пісні. Лірники, кобзарі. Слухання: укр.н.п. «Засвіт встали козаченьки», «Дума про козака Голоту». Розучування: укр. нар. пісні «Ой на горі та жінці жнуть».
6.	Нескінченний рух у природі.	Календарні пісні. Виконання пісень «Ходить гарбуз по городу», «Коляд, коляд, колядниця», «Вийди, вийди, сонечко». М/ф «Покрова-покровонько».
7.	До народних джерел. Узагальнення знань.	Обробка народних пісень. Слухання: М.Леонтович «Женчикок-бренчикок», «Щедрик». Виконання укр.н.п. « Ой на горі та жінці жнуть».
8.	Слов'яни.	Спільні мистецькі традиції слов'янських народів. Слухання: рос. нар. пісня «Ой ти степ широкая», білор. нар. пісні «Перепілонька». Виконання пісні: укр. нар. пісня «Гуде вітер вельми в полі».

9.	Слов'яни.	Танці білоруського та російського народів. Слухання М.Глінка «Камаринська», білор. нар. танець «Бульба». Розучування білор. нар пісні-танцю «Бульба». Народні інструменти.
10.	У гості до поляків.	Музичні традиції та обряди польського народу. Розучування польської нар. пісні «Жайворонок» Слухання Ф.Шопен «Полонез». Причасна форма.
11.	На гостину до угорців.	Чардаш. Розучування мелодії зі словами «Чардашу». Імпровізація мелодії на тексти угорських народних пісень. Слухання Й. Брамс «Угорський танець №2».
12.	Дружба і достлук.	Розучування пісні муз. Л. Джемалдінової «Дружба і достлук». Слухання кримськотатарську колискову «Матур-бола». Народні кримськотатарські інструменти.
13.	Радіймо з греками.	Відеофрагмент «Сиртакі». Танцювальний ритм. Грецькі народні інструменти. Відтворення рухів танцю «Сиртакі».
14.	Мандри по слов'янських країнах.	Корені танцювального та пісенного фольклорного матеріалу українського, білоруського та російського народів. Виконання пісень «Перепілонька», «Гуде вітер вельми в полі». Спільні музичні інструменти.
15.	Народні музичні інструменти.	Проект «Звучать народні інструменти». Створення презентації за темою.
16.	Узагальнення знань.	Розучування пісні Н.Май «Новий рік». Новорічне караоке.
17.	На гондолах по Італії.	Опера. Слухання: Н.Паганіні Музика для мандоліни. М.Лисенко Баркарола. Розучування італ.нар.пісні «Санта Лючія».
18.	Подорож до Австрії та Німеччини.	Нар.танці (лендлер), пісні. Особливості муз. мови австрійців. Слухання: Л.ван Бетховен «Лендлер», Й.Штраус «Вальс». Розучування: німецька нар. пісня «Весна».
19.	Франція – країна палаців, театрів і музеїв.	Французькі менуети, галопи. Розучування Французька нар. пісня «Пастух».
20.	Відпочинок і розваги англійців.	Англійський нар. інструмент волинка. Розучування англійської пісня-гра «Row? Row!»

		Слухання: Англійський нар. танець «Жига», К.Дебюсі Ляльковий кек-уок».
21.	Батьківщина фламенко.	Динаміка, контраст. Іспанські народні танці. Костюми. К/ф К.Саурі «Іспанський танець фламенко». Імпровізація ритмів іспанських танців.
22.	Казковий світ.	Форма. Слухання: Е.Гріг «Танець Анітри», «У печері гірського короля» та ін. з сюїти «Пер Гюнт» Розучування: Е.Гріг «Пісня Сольвейг» (фрагмент),
23.	Неповторні індійські візерунки.	Органічне поєднання музики, співу, танцю (пластики) і індійському мистецтві. Мова рухів в індійських танцях. Фрагмент фільму «Зіта і Ріта». Імпровізація індійських танцювальних рухів.
24.	Східні мотиви.	Музична орнаментика. Слухання: П.Чайковський «Арабський танець «Кава» з балету «Лускунчик». Розучування пісні «Курчатка»
25.	Ритми і кольори Африки.	Шумові ансамблі. Створення шумових ансамблів. Складання сценарію свята африканських аборигенів. Орієнтовна тематика: «Радіймо сонцю!»
26.	Америка. Узагальнення знань.	Слухання. Дж. Гершвін. Опера «Поргі та Бесс». «Колискова Клари». Виконання пісні «Row? Row!».
27.	Великоднє свято.	Варіації. Розучування пісні «Писанки». Слухання Л.Дичко варіації «Українськи писанки»
28.	Обрядові символи сивої давнини.	Веснянки. Слухання: Веснянки та гаївки у виконанні фольклорних колективів. Виконання караоке пісні «Вийди, вийди Іванку».
29.	Мистецтво крізь віки.	Порівняння муз. засобів виразності для вираження танцювальних образів. Сучасна пісня танцювального характеру «Свобода».
30.	Мистецтво крізь віки.	Еволюція стилів. Танцювальні ритми. Вальс), рок-н-ролл, Сучасна танцювальна композиція .
31.	Мистецтво крізь віки.	Рондо. Клавесин. Слухання: Ж. Рамо. П'єса «Тамбурін». Розучування «Танець дружби» Сл. П. Карася, муз. М. Балєми

32.	Мистецтво майбутнього.	Подорож етапами розвитку технологічних пристроїв. Шарманки, муз. скриньки, грамофони, магнітофони, комп'ютерні муз. програми. Розучування: Б.Бистряков «Давайте розбудемо радість».
33.	Мистецтво майбутнього	Слухання: Д.Шостакович «Шарманка», Б.Барток «Мікрокосмос» (п'єси на вибір), показ можливостей комп'ютерних програм (різноманітна обробка звуків як інструментальних, так і вокальних).
34.	Урок – подорож країнами світу.	Імпровізація. Вкторина «Мистецькі подорожі планетою Земля». Виконання улюблених пісень.
35.	Урок узагальнення знань.	Урок – концерт.

**Календарне планування 4 клас за програмою “Музичне мистецтво” авт.
Л.Хлебнікова, Дорогань Л. О., Івахно І. М., Кондратова Л. Г., Корнілова
О. В., Лобова О. В., Міщенко Н.І.**

Урок №	Тема уроку	Сприйняття та інтерпретація творів музичного мистецтва	Виконання творів музичного мистецтва
1.	Я люблю свою країну – Україну!	Українська народна пісня «Повішу я колисочку»; К. Стеценко, «Вечірня пісня»	«Добрий день, матусю-Україна» сл. Н. Рубальської муз. М. Ведмедері
2.	Головна пісня країни	Державний Гімн України, вірші П. Чубинського, музика М. Вербицького	«Добрий день, матусю-Україна» сл. Н. Рубальської муз. М. Ведмедері (повторення)
3.	Вийшли в поле косарі...	«Поле моє, поле», музика В. Філіпенка, вірші Л. Рєви	Українська народна пісня «Вийшли в поле косарі»
4.	Думи	Українська народна пісня «Дума про козака Голоту».	Українська народна пісня «Вийшли в поле косарі» (повторення)
5.	Сяйво козацької слави	Українська народна пісня «Пісня про Байду» у виконанні Михайла Коваля	Українська народна пісня «Ой на горі та й женці жнуть»
6.	Сяйво козацької слави (продовження)	Є. Адамцевич, «Запорізький марш», С. Гулак-Артемівський, танці з опери «Запорожець за Дунаєм» (на вибір учителя)	Українська народна пісня «Ой на горі та й женці жнуть» . (повторення)
7.	Жартівливі пісні	Українська народна пісня «Дівка в сінях стояла», М. Калачевський, «Українська симфонія» (друга частина).	Українська народна пісня «Сіяв мужик просо»

8.	Світ дитячих ігор	Українська народна пісня «Вийди, вийди, сонечко» (в обробці Л. Ревуцького); «Базіка», вірші Агнії Барто, музика Сергія Прокоф'єва (фрагмент); Маріан Коваль, опера «Вовк і семеро козенят» (фрагмент сцени гри).	Українська народна пісня «Сіяв мужик просо» (повторення) «Диво-місто навпаки» Вірші Ф. Млинченка Музика Ю. Шевченка (розучування) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
9.	Вечірня пісня (Колискова)	«Зоре моя вечірняя», вірші Тараса Шевченка, музика Якова Степового; У. н. п., «Ой ходить сон коло вікон»; Музика Олексія Рибнікова, вірші Вільяма Блейка (переклад С. Маршака), колискова «Сон» з к/ф «Казка про зоряного хлопчика».	Українська народна пісня «Котику сіренький» (розучування); «Диво-місто навпаки» Вірші Ф. Млинченка Музика Ю. Шевченка (повторення) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
10.	Музична казка	Микола Лисенко, пісня Кози, пісня Лисички, пісня Вовчика, пісня Рака з опери «Коза-дереза».	Українська народна пісня «Котику сіренький» (повторення) Микола Лисенко, пісня Кози, пісня Лисички, пісня Вовчика, пісня Рака з опери «Коза-дереза» (розучування однієї з тем опери на вибір вчителя)
11.	Музична казка	Кирило Стеценко, опера «Лисичка, котик і півник», фрагменти першої дії: • пісня Котика «Ти, мій брате Півнику»; • пісня Лисички «Півнику-братику, ясний соколику»; • пісня Півника «Котику-братику, несе мене Лиска». Кирило Стеценко, Гра лисенят у «Вовка» з другої	Микола Лисенко, пісня Кози, пісня Лисички, пісня Вовчика, пісня Рака з опери «Коза-дереза» (повторення однієї з тем опери на вибір вчителя); «Ухтимко» Вірші О. Вратарьова Музика О. Злотника (розучування) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал

		дії опери «Лисичка, котик і півник».	запропонований авторами підручника
12.	На гостини до Коломиї	Коломийки різного характеру (на вибір вчителя); Коломийки у виконанні троїстих музик (на вибір вчителя); Жанна Колодуб, «Троїсті музики».	Повторення вивчених українських народних пісень, «Ухтимко» Вірші О. Вратарьова Музика О. Злотника (повторення) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
13.	Фольклор і професійна музика	Георгій Майборода, «Гуцульська рапсодія»; Костянтин Меладзе, «Квітка-душа» у виконанні Н. Матвієнко.	Розучування новорічних пісень на вибір вчителя; «Добрий день, людям на землі» вірші і музика Ігора Танчака (розучування) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
14.	Напередодні Нового року	Українська щедрівка «Чи дома, дома»; Українська щедрівка «Слава нашим господарям».	Українські щедрівки «Ой рано, рано кури запіли», «Прийшли щедрувати» (розучування однієї з запропонованих щедрівок на вибір вчителя і учнів); «Добрий день, людям на землі» вірші і музика Ігора Танчака (повторення) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
15. 16.	Перевір себе Урок-концерт	Музичні твори на вибір учителя та учнів	
		Родіон Щедрін, концерт	«Зі в'юном я ходжу»

17.	На гостини до сусідів	<p>«Пустотливі частівки» (фрагмент).</p> <p>Сергій Рахманінов, Концерт № 3 ре мінор для фортепіано з оркестром ре мінор (фрагмент першої частини).</p>	<p>(«Со вьюном я хожу») Російська народна пісня (розучування)</p>
18.	На гостини до сусідів	<p>Білоруська народна пісня-танець «Бульба».</p> <p>Молдовський народний танець «Молдовеняска».</p>	<p>«Зі в'юном я ходжу» («Со вьюном я хожу») російська народна пісня (повторення)</p>
19.	Музичні Польща і Чехія	<p>Фридерік Шопен, Мазурка ля мінор</p> <p>Антонін Дворжак, Словянський танець (на вибір вчителя)</p>	<p>«Полька» чеська народна пісня (розучування)</p>
20. 21.	Мандрівка до Угорщини Українські наспіви линуць світом	<p>Золдан Кодай, «Чардаш» з опери «Хари Янош»;</p> <p>Йоганнес Брамс, Угорський танець (на вибір вчителя).</p> <p>Веснянка «Вийди, вийди, Іванку»; Петро Чайковський, Перший концерт для фортепіано з оркестром (фінал); Людвиг ван Бетховен, Варіації на українські теми.</p>	<p>«Полька» чеська народна пісня (повторення)</p> <p>Українська народна пісня «Вийди, вийди, Іванку» (розучування)</p>
22.	Співуча Німеччина	<p>Йоганн Себастьян Бах, «Прелюдія до мажор», «Прелюдія до мінор».</p>	<p>Українська народна пісня «Вийди, вийди, Іванку» (повторення);</p> <p>«Траляляй» вірші А. Качана, муз. А. Улицької (розучування) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника</p>

23.	Різноманітна Австрія	В.А. Моцарт, «Рондо в турецькому стилі»; «Симфонія соль мінор» (фрагмент першої частини).	Українська народна пісня «Янчику-подолянчику» (розучування) «Траляляй» вірші А. Качана, муз. А. Улицької (повторення) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
24.	Вишукана Франція	Каміль Сен-Санс, «Карнавал тварин» (фрагмент на вибір вчителя); В.-А. Моцарт, Варіації на тему французької пісні «Пастух»	«Вітерець» вірші і музика Ігора Танчака (розучування) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
25.	У гості до Литви, Латвії, Естонії	К. М'ясков, «Литовський танець»; естонський народний танець «Тульяк»	«Півник» Латиська народна пісня (розучування) «Вітерець» вірші і музика Ігора Танчака (повторення) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
26.	Сонячні Італія та Болгарія	Микола Лисенко, «Баркарола»; Сергій Рахманінов, «Італійська полька»; болгарська народна пісня «Посадив я полин»	«Півник» Латиська народна пісня (повторення) «Наша вчителька» Вірші Наталії Іванової Музика Анни Олейнікової (розучування) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
27.	Казкові Фінляндія та Норвегія	Ян Сібеліус, сифонічна поема «Фінляндія». Едвард Гріг, «Захід сонця».	Едвард Гріг, «Захід сонця» (розучування) «Наша вчителька» Вірші Наталії Іванової

			Музика Анни Олейнікової (повторення) за бажанням вчителя, як додатковий матеріал запропонований авторами підручника
28.	Грузія, Вірменія, Азербайджан	Грузинський народний танець «Лезгінка». Арам Хачатурян, гопак із балету «Гаяне».	Едвард Гріг, «Захід сонця» (повторення) «Курчатка» Вірші Т. Муталлібова Музика Г. Гусейнлі (розучування)
29.	Загадкові Індія, Китай і Японія	Петро Чайковський, Китайський танець із балету «Лускунчик». «Вишня» японська народна пісня; Д. Кабалевський, Варіації на японську народну пісню «Вишня».	«Вишня» японська народна пісня (за бажанням вчителя проспівування мелодії пісні) «Прогулянка з батьком» індонезійська народна пісня (розучування)
30.	Сполучені Штати Америки	Джорж Гершвін, колискова з опери «Поргі і Бесс».	« Прогулянка з батьком» індонезійська народна пісня (повторення)
31.	Повернення додому, в Україну	Українська народна пісня на вірші Т. Г. Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий».	«Гуде вітер вельми в полі» Вірші В. Забіли Музика М. Глинки (розучування)
32. 33. 34. 35.	Перевір себе Перевір себе Урок-концерт		«Гуде вітер вельми в полі» Вірші В. Забіли Музика М. Глинки (повторення). Презентація проекту «Музика народів світу» Музичні твори на вибір учителя та учнів

Використання мультимедії як технічного ресурсу інтерактивних технологій

Тема уроку	Музичне слухання-сприйняття	Використання мультимедіа
Муз. мистецтво		
Головна пісня країни	Державний Гімн України, вірші П. Чубинського, музика М. Вербицького	+
Сяйво козацької слави	Українська народна пісня «Пісня про Байду» у виконанні Михайла Коваля	+
Жартівливі пісні	Українська народна пісня «Дівка в сінях стояла», М. Калачевський, «Українська симфонія» (друга частина).	+
Вечірня пісня. Колискова.	«Зоре моя вечірняя», вірші Тараса Шевченка, музика Якова Степового; У. н. п., «Ой ходить сон коло вікон»; Музика Олексія Рибнікова, вірші Вільяма Блейка (переклад С. Маршака), колискова «Сон» з к/ф «Казка про зоряного хлопчика».	+

На гостини до Коломиї	Коломийки різного характеру (на вибір вчителя); Коломийки у виконанні троїстих музик (на вибір вчителя); Жанна Колодуб, «Троїсті музики».	+
Ой роде наш красний.	Л.Ревуцький «Колискова».	+
До народних джерел.	М.Леонтович «Женчичок-бренчичок», «Щедрик».	+
У гості до поляків.	Ф.Шопен «Полонез».	+
Подорож до Австрії та Німеччини.	Л.ван Бетховен «Лендлер», Й.Штраус «Вальс».	+

Протокол № 1.

Вчитель Лебедєва Н.К.

Дата: 20.09.2020 року

Час: 9.30

Кількість учнів – 18.

Тема: Подорож із піснею, танцем, маршем

Мета:

- *навчальна: навчати учнів визначати зміст і характер музики, звертаючи увагу на засоби виразності; повторити поняття музичних жанрів; засвоїти поняття «пісня», «танець», «марш»;*
- *розвивальна: розвивати музичний слух учнів, уміння відчувати емоційно-образний зміст музики, передавати його у виконанні;*
- *виховна: виховувати зацікавленість авторською музикою та фольклорною творчістю.*

Музичний матеріал: Колядка «Ой коляда-колядниця»; щедрівка «Ой там за горою»; поспівка «Коляд, коляд, колядниця»; А. Мігай «Зимонька-зима».

Обладнання: ТЗН; дитячі музичні інструменти; фонохрестоматія.

Тип уроку: комбінований урок.

Хід уроку

Учні входять до класу під музичний супровід (марш з балету «Лускунчик» П. Чайковського).

1. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Перевірка готовності класу до уроку. Музичне вітання

2. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- З якими музичними «китами» ми знайомилися на попередніх уроках?
- Які українські танці вам відомі?
- Чим різняться пісня, танець та марш?

3. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель. Як же називають наших друзів-«китів» у музичному світі? Якщо ви будете уважними на уроці, то сьогодні вдома зможете розповісти про це своїм батькам.

4. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Робота з поняттями

Пісня, танець і марш – це жанри музики.

Слухання музики

- Які пісні виконують на новорічні свята?

Послухайте колядку «Ой коляда-колядниця» та щедрівку «Ой там за горою» та дайте відповідь на запитання.

- Яким є характер цих пісень?

Слухання колядки «Ой коляда-колядниця» та щедрівки «Ой там за горою».

Вокально-хорова робота

Вивчення та виконання поспівки «Коляд, коляд, колядниця»

Продовження роботи над піснею А. Мігай «Зимонька-зима»

5. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Мікрофон». *Учитель.* Отже, у нашій подорожі країною Музика нас супроводжували основні жанри музики. Про які музичні жанри ви дізналися? Чим різняться ці три жанри? Учні виходять із класу під музичний супровід (марш з балету «Лускунчик» П. Чайковського).

**Методики вивчення музично-пізнавальних інтересів учнів
початкових класів**

Методика 1. «Пізнавальний інтерес»

Мета: виявити характер та силу пізнавальних інтересів учнів. Порядок проведення: учням без спеціального попередження і підготовки пропонується написати міні-твір на одну з наступних тем на вибір:

- 1.Що я знаю про мистецтво.
- 2.Що я знаю про музику.
- 3.Чим я люблю займатися.
- 4.Мій вихідний день.

Обробка отриманих даних: твір аналізується за обраною темою, за змістом твору. Такий аналіз дозволяє встановити характер інтересу учня і характеризувати силу даного інтересу. Дана методика легка в застосуванні і є продуктивною у дослідженні музично-пізнавальних інтересів.

Методика 2. «Що нам цікаво?»

Мета: встановити характер і особливості пізнавальних інтересів і схильностей учнів. Порядок проведення: учням пропонується відповісти на питання наступної анкети:

- 1) Що більше за все вам подобається у школі?
 - а) спілкування з товаришами;
 - б) отримання оцінок;
 - в) дізнаватись про щось нове;
 - г) сам процес навчання;

д) музичні заняття;

е) щось інше.

2) Який навчальний предмет вам здається найважчим? (назвіть його)

3) Який навчальний предмет вам здається найбільш цікавим? (назвіть його)

4) Який з навчальних предметів ви вважаєте самим корисним для своєї підготовки до життя після закінчення школи? Обробка отриманих даних: аналіз змісту відповідей дозволяє встановити характер пізнавальних інтересів учня та наявність у нього певних схильностей.

Методика 3.«Вільні завдання»

Мета: встановити наявність у учнів пізнавальних інтересів та їх характер.

Порядок проведення: вчитель пропонує учням по бажанню виконати якесь вільне завдання з мови, математики, літератури, музичного мистецтва, природознавства.

Обробка отриманих даних: результати виконання учнями вільних завдань оцінюються в залежності від їх вибору учнями, а також від кількості виконаних завдань з певних предметів. Суму отриманих балів за виконання вільних завдань можна характеризувати як показник рівня позитивного відношення до предмета, який він обрав для виконання завдання. Це свідчить про те, що учень цікавиться цим навчальним предметом більш ніж іншими. Після проведення методик вчителю слід звернути увагу в майбутньому на інтереси своїх учнів і розвивати їх.

Конспекти уроків 4 клас (вчитель М.В. Мартинюк)

ТЕМА: Жартівливі пісні.

Мета уроку :

Навчальна: особливості жанру жартівливих пісень ;

- творчість М. Калачевського ;

- симфонія – визначення .

Виховна: Виховувати любов та інтерес до музики.

Розвиваюча: Розвиток вокально -хорових навичок.

Музичний матеріал: Укр. нар. пісня «Дівка в сінях стояла», М.Калачевський «Українська симфонія» II частина , укр.нар. пісня «Сіяв мужик просо».

Обладнання: проектор, мультимедійна презентація, портрет М.Калачевського, магнітофон.

Тип уроку : урок засвоєння нових знань

ХІД УРОКУ

I. Організація учнів до уроку .

Музичне вітання. Вступне слово вчителя. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності.

Вчитель. Ми познайомилися з одним із жанрів української народної пісенної творчості – жнивварськими піснями, які оспівують працелюбність нашого народу, прославляють ниву, врожай, сонце, господаря та трудівників.

Але зв'язок музики і життя цим не обмежується. Сьогодні за допомогою музики ми розглянемо ще одну рису українського народу, яка втілена в піснях і танцях.

Розповідь про жартівливі пісні:

А яку саме рису українського народу ми розглянемо?

Відповісти на це питання допоможе віршик. Слухайте уважно:

Негреньта босоногі

Жартували з носорогом:

- Глянь, шкарпетку носоріг

Начепив собі на ріг.

Це – жарт. Жарти властиві українському народові. Жартують дід із бабою, чоловік із жінкою, хлопці з дівчатами. Люди весело кепкують з надмірно боязких хлопців, які навіть не наслідяться порозмовляти з дівчиною; з розсіяних, неуважних, скупих чи лінивих людей, адже жарт робить життя цікавішим. Показати свій розум, дотепність і спритність допомагає людям музика. Пісні такої направленості називають жартівливими.

II . Слухання. Українська народна пісня „Дівка в сінях стояла”

Прослухайте українську народну пісню „Дівка в сінях стояла”, поміркуйте, над чим жартує народ, що висміюється у творі.

Аналіз прослуханого твору

У пісні „Дівка в сінях стояла” у формі діалогу передано побутову сценку між дотепною дівчиною і парубком-боягузом, що не хоче виходити на побачення, бо в дівчини і батько лихий, і мати лиха, ...і миші лихі.

Твір сповнений м'якого, але задирливого гумору.

Відомості про II частину «Української симфонії» М. Калачевського

Видатний український композитор Михайло Калачевський у II частині своєї «Української симфонії» використав мелодію заспіву української народної жартівливої пісні «Дівка в сінях стояла». II частина є майстерною симфонічною розробкою цієї пісні. До речі, пригадаймо, що *симфонія* – це великий твір для симфонічного оркестру.

Послухайте II частину «Української симфонії» і прослідкуйте, як звучить народна мелодія на початку твору, як вона постійно розкривається новими гранями; у середньому епізоді змінює настрій (стає сумною), а в заключному – варіаційно розвивається.

Слухання. М. Калачевський. «Українська симфонія» (II частина).

III. Виконання музичної розспівки .

Вчитель. Ось уривок з пісні «Дівка в сінях стояла. Давайте її заспіваємо.

Виконання.

Вчитель. У пісні зустрічаються пауза – це **четвертна пауза**, яка витримується так як і четвертна нота на 1і. Також зустрічаються ноти з'єднані дужками. Це – **ліги**.

Ліга – поєднує два або більше звуки, вказуючи на те, що їх потрібно співати на один склад.

Виконання вправи.

IV. Розучування пісні „Сіяв мужик просо”

Робота в групах.

Вчитель. Послухайте одну з жартівливих пісень. Зверніть увагу на її зміст, поміркуйте над характером твору, засобами музичної виразності, які сприяли розкриттю образу пісні.

Розучування пісні „Сіяв мужик просо”

У пісні „Сіяв мужик просо” жінка в’їдливо глузує над чоловіком. Музиці характерна жвавість, простота мелодії, чіткість ритму, навіть танцювальність.

Зверніть увагу! Музика другої половини кожного куплету повторюється, тому в нотному записі використовують знак „реприза”.

Караоке. Пісня „Сіяв мужик просо”

V.Висновок.

Вчитель. Сьогодні ми познайомилися ще з одним жанром української пісенної творчості – жартівливими піснями. У піснях цього жанру знайшов вияв природний гумор, відобразилися кращі якості людини праці – розум, спритність, дотепність. Цим творам притаманні жвавість, грайливість, повторення деяких уривків і танцювальність.

**Спостереження щодо визначення здібностей учнів за методикою
американських вчених Хаана і Кафа**

Інтелектуальні здібності

1. Учень засвоює нові знання, швидко і легко все схоплює.
2. Має почуття здорового глузду і використовує знання в практичних повсякденних ситуаціях.
3. Добре міркує, не плутається в думках. Добре вловлює зв'язок між подіями, між причиною і наслідком.
4. Швидко запам'ятовує прочитане або почуте, не витрачає багато часу на повторення того, що потрібно запам'ятати.
5. Знає багато про такі події, про які його однолітки не знають, не здогадуються.
6. Має великий запас слів, легко користується новими словами, вільно висловлюється.
7. Любить читати нові книги.
8. Вирішує розумові задачі, що потребують розумових зусиль.
9. Задає дуже багато запитань.
10. Випереджає однолітків у навчанні на рік чи два.
11. Оригінально мислить і пропонує нестандартні відповіді, рішення.
12. Дуже спостережливий, добре сприймає інформацію, швидко реагує на все нове.

Художні здібності

1. У своїх малюнках зображує різнотипні типи предметів, ситуації, людей.
2. Серйозно ставиться до творів мистецтва, замислюється і стає дуже серйозним, коли чує нову музику, бачить гарну картину.
3. Оригінальний у виборі сюжету (робить незвичайні композиції з квітів, малюнків, марок тощо).
4. Завжди готовий використати будь-який матеріал для виготовлення іграшок, картин, малюнків тощо.
5. У вільний час багато малює, створює композиції, що мають художнє значення (наприклад, прикраси для дому).
6. Використовує малюнок або ліплення, щоб висловити свої почуття і настрої.
7. Цікавиться творами мистецтва. Може дати власну оцінку й намагається відтворити те, що йому сподобалося.
8. Любить працювати з пластиліном і глиною, клеєм, щоб відтворювати речі в трьох вимірах.

Музичний талант

1. Добре відчуває ритм і мелодію. Прислуховується до них.
2. Добре співає.
3. У гру на інструменті, у пісню чи танець вкладає багато енергії та почуттів.
4. Любить музичні записи, прагне піти на концерт або туди, де можна послухати музику.
5. Любить співати разом з іншими, щоб виходило злагоджено й добре.

6. У співі або музиці виявляє власні почуття і стан.

Літературна обдарованість

1. Може вільно побудувати розповіді, починаючи від зав'язки сюжету й закінчуючи розв'язкою конфлікту.

2. Придумує щось нове й незвичайне, коли розповідає про що-небудь знайомим.

3. При розповіді виділяє головне, найхарактерніше.

4. Розповідаючи про щось, вміє дотримуватися одного сюжету, не втрачає головної думки.

5. Любить писати оповідання та вірші.

6. Своїх героїв в оповіданнях зображує майстерно, передає почуття, настрій, характер.

7. Вибирає для своїх оповідань ті слова, які добре передають емоції, почуття.

Артистичний талант

1. Легко входить у роль іншої людини, персонажа тощо.

2. Цікавиться акторською грою.

3. Виразно змінює тональність голосу, коли зображує героїв.

4. Розуміє та вміє передати конфлікти, ситуації, може розіграти будь-яку драматичну сцену.

5. Передає почуття через міміку, жести, рухи.

6. Прагне викликати емоційну реакцію в інших людей, коли про що-небудь із захопленням розповідає.

7. Дуже легко драматизує, передає почуття, емоційні переживання.